

perficere, et totum, quod expletur, tibi operatori bonorum omnium Domino, sine quo nil boni facere possumus, reputare.

XVI. Et quoniam post acceptam baptismi gratiam, et post fidem, quam tibi promisi, imo, quod pejus est, post acceptam hanc monachi vestem, multa comisi, corde, ore, et opere, et infinita perpetravi mala per superbiam et concupiscentiam, per iram et impatientiam, per fraudem et desidiam, per tumorem et arrogantiam, supplex imploro misericordiam tuam, Deus Pater, in nomine dilecti Filii tui, propitius esto mihi miserrimo peccatori, nocte et die, horis et momentis multum coram te peccanti, et peccata peccatis innumerabiliter addenti, et in ipsis turpiter mea culpa jacenti. Per ipsum summum sacerdotem, et verum pontificem, qui se tibi hostiam vivam, puram, et immaculatam in ara crucis obtulit pro nobis miseris peccatoribus, Filium tuum Dominum nostrum Jesum Christum; te rogo, benignissime amator hominum Deus, miserere mei, misereri et indigni servi tui, quia non sum sicut innumerari et multiplices famuli tui, qui tibi ab ipsis cubulis devotissime servierunt, non declinantes neque ad dexteram neque ad sinistram. Non sum sicut illi, qui post publica flagitia poenitendo, tibi meruerunt esse devoti. Non sum sicut nonnullæ Christianæ feminæ, viris conjunctæ, tibi tamen servientes pro scire suo cum summa devotione. Non sum etiam sicut multi illorum, qui in oculis hominum tanquam mali et perversi videntur. Heu mihi infelici! Quomodo me elata cervice ambulante, omnes pene divitæ meæ in vanitate consumpti sunt! Quomodo tempus meum præterivi in cogitationibus terrenis, et superfluis! Quid utile in omni vita mea egi! Miser ego! Væ mihi miserrimo, qui falsum nomen monachi fero, nihil dignum hujus nominis et habitus agens.

XVII. Verumtamen, Domine, si quid boni forsitan facio, vel fecero tua gratia largiente, quo fine faciam hæc, quæve districtione a te pensentur, ignoro. Scis enim, quem nil latet, quid mihi acciderit propter peccata mea: quomodo in via, qua ambulabam, absconderunt mihi laqueum inimici mei. Quibus mihi per hominem, ut reor, insidiantibus, proh dolor! amisi locum dilectæ solitudinis, amicum mœroris, quietis, et poenitentis, quem ab ineunte ætate semper dilexi. Idecirco in angustia et mœrore multo posita est anima mea, tuum super se ignorans iudicium, quia secretum solitæ quietis et opportunitatis ad te vacationis, quod semel incautus amisi, denuo invenire non potui. Hoc autem opto adhuc, suspiro, et

A quæro; sed præpedientibus peccatis meis, reperire non valeo. Unde, Deus terribilis in consiliis super filios hominum, tuam sanctam et immensam, supplex et multum tremens, deprecor clementiam, in nomine ejusdem dilecti Filii tui, ut tu, qui neminem vis perire, sed omnes salvos facere, non me derelinquas in manu consilii mei, neque in iudicio arbitrii mei, neque in potestate aut tentatione dæmonum, neque in errante iudicio, aut noxio consilio hominum, sed pro pietate et bonitate tua, juxta tuam benignissimam, quæ in sui dispositione falli non potest, providentiam, dispone hic et ubique, nunc et semper, dies vitæ meæ in beneplacito tuo: et dirige per Spiritum sanctum tuum, cor, linguam, actusque meos jugiter secundum tuam voluntatem in tua misericordia, ut te rectore et te duce, te inspirante et te aljuvante, te incipiente et te perficiente, a quo procedunt, et per quem perficiuntur omnia bona, illa semper studeam cogitare, loqui, et agere, quæ tibi placeant in veritate, et me tandem ad vitam perducant æternam; te miserante, te donante, per eundem Jesum Filium tuum salvatorem et recuperatorem nostrum, qui mortuus est propter peccata nostra, et resurrexit propter vivificationem nostram.

XVIII. Per ipsum summum sacerdotem, et verum pontificem, qui se tibi obtulit in sacrificium, te rogo, respice me, et miserere mei; exaudi orationem meam, et da mihi gratiam tuam propter multitudinem bonitatis tuæ; et de præteritis malis meis indulgentiam, de præsentibus concede mihi emendationem, de futuris culpis jugiter largire mihi custodiam atque cautelam. Da locum et spatium, et fructus dignos poenitentis; da cor contritum et humiliatum, da gratiam lacrymarum, da lumen in corde, da vires in corpore, da illum ignem, quem misisti veniens in terram, et quem vis ut ardeat. Da ardere charitatis igne, da lucere obedientiæ splendore, da fervere dilectionis amore, da inter pericula interitum non habere, da de periculis feliciter exire, da ad tuam dulcedinem festinare, da ad tuam visionem tranquille venire, da tuæ visionis manifestatione perenniter satiari, da te in sæculorum æternitate sine fine laudare. Jesu Fili David miserere mei, illuminans oculos meos, ut videam, quo ad te perveniam; firmans in te gressus meos, ne transgrediar viam; aperiens os meum, ut possim de te loqui, qui dedisti mihi velle tua, utcumque potuerim, loqui. Et quia dilectio proximi inhæret dilectioni tuæ, da mihi exercere utilitatem ejus, quæ formet salutem illi, et perveniat in laudem et gloriam nominis tui. Amen.

DISPUTATIO PUERORUM

PER INTERROGATIONES ET RESPONSIONES.

418 MONITUM PRÆVIUM.

Quod loco secundo inter dubia beati Alcuini exhibemus opusculum in pervetusto codice ms. Salisburgi. PATROL. CI.

gensi 900 annorum, notato num. 67,prehendimus. Quoniam vero nullum auctoris nomen ibi præfixum esset, hæsitavimus aliquandiu an illud beato Alcuino,

an alteri illius ævi scriptori esset attribuendum. Necdum vero certi quidpiam de illo pronuntiare audeamus, quamvis rationes haud leves sint quæ pro Alcuino pugnant, quas eruditus dijudicandas proponimus.

Primo namque in eodem codice alia indubitata Alcuini opuscula continentur, et post præsentem Tractatum eadem manu descriptus habetur ejusdem Commentarius in psalmos pœnitentiales, etc., cum epistola ad Arnorem archiepiscopum. Secundo stylus et methodus hujus tractatus stylo ac methodo Alcuini ita similes sunt, ut ovum ovo, quod nemo, reor, inficiabitur, qui in scriptis viri celeberrimi versatus fuerit: nec ullus alius illius ætatis, qua præsens Opusculum exaratum esse diximus, aut anterior aliquis scriptor ostendi potest, cui stylus ille methodusque magis conveniat. Continetur insuper in hoc scripto, sub forma dialogi, brevis illa Commentatio in illud Genesis: *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram*, quam et Quercetanus, de tracta forma dialogica, post expositionem in Genesis edidit ex cod. ms. Sirmondi, ubi exstabat sub nomine Alcuini ^a. Et verosimile nobis videtur, hanc ipsam commentationem a quopiam pro singulari usu suo ex hoc Dialogo extractam fuisse, præfixo titulo: *Dicta beati Albinii levitæ super illud Geneseos*, etc., quod idem factum fuisse suspicor cum aliis scriptis hic insertis, v. g., *De proprietatibus nominum quæ Deo attribuuntur in Scripturis*, quod inter scripta Alcuini recenset Trithemius libro II de Viris illustr. O. S. B., cap. 26. *Explicationes Symboli et orationis Dominicæ*, quas Alcuino tribuit Yepesius Chron. O. S. B. tom. III, pag. 426.

At mirum videri cuiquam possit, neminem hujus opusculi meminisse, quod tamen ætate Alcuini ac deinceps ob materiarum, quas pertractat, præstantiam et selectum magno usui esse potuit ac debuit. Verum hoc ego oscitantia illorum librorum attribuo, qui opuscula beati viri recensentes nudos titulos dederunt, nulla facta mentione initii vel finis contentorum, aut methodi.

Possevinus et alii inter scripta Alcuini numerant: *Dialogorum ad discipulos librum unum. Speculum parvulorum de dogmate ecclesiastico. De dogmatibus ecclesiasticis librum unum. Sententiarum librum unum.* In Bibliotheca Laurentiana Medicea, pluteo 12, num. 22, teste Montefauconio Bibl. Bibl., pag. 270, exstat post Alcuini levitæ ad Carolum imp. de Trinitate libros tres: *Fidei catholicæ Recapitulatio per interrogationes et Responsiones*. Et sub his titulis aut uno illorum nostrum hoc opusculum seu Disputatio puerorum per interrogationes et responsiones facile latere potest. Et fortassis hic tractatus est ille *Liber Sententiarum*, quem inter scripta Alcuini recensent Trithemius, Possevinus, Helinandus et alii. Est enim hujus tractatus titulus: *Incipit Sententia prima de operibus sex dierum*.

Ex his, reor, viri eruditi judicabunt, opusculum præsens, si non certo genuinis, dubiis saltem Alcuini operibus jure a nobis accenseri potuisse. Ex illius initio haud obscurum est, deficere prologum aut epistolam dedicatorem autographo abs dubio appositam. Est vero totum pene opusculum compilatum (quod genus scribendi Alcuino nostro familiare est) ex libris Originum seu Etymologiarum aliisque tractatibus sancti Isidori Hispalensis, quos sedulo notavimus, et ex illis nonnunquam ea quæ in ms. depravata fuerant, correximus.

419 CAPUT PRIMUM.

IN NOMINE DIVINO TRINO INCIPIT SENTENTIA PRIMA DE OPERIBUS SEX DIERUM CUM PUERORUM INTERROGATIONIBUS ET RESPONSIONIBUS EJUS.

Interrog. Et quia humana fragilitas nec audet, nec potest aliunde exordium sumere rationis, nisi a prin-

^a Vide tom I hujus edit., col. 563.

cipio operis Conditoris; idcirco si vestrae dominationi audire placuerit, in quantum eo largiente, qui cuncta creavit, conceditur, volumus de distinctionibus sex dierum operum in præsentia vestra aliquid rationis deducere. Eia condiscipule, quoniam sicut dixi, et ipse nosti, nec possumus nec audeamus alius initium nostræ protrahere disputationis, si tibi videtur incipiamus ab eodem principio, et prout Dominus donare dignatur, disputemus de distinctionibus præfatarum sex dierum suorumque operum. *Resp.* Nequaquam disputationem nostram alieni melius incipere posse arbitror, quam ab ipsa prima creatione, et a præscripto sacro et perfecto numero, sicut asseruisti, qui ex omni parte perfectus est.

Inter. Jam quia ita judicasti, fiat ita. Sed primum peto, ut dicas, quomodo perfectus esse constet? *Resp.* Ideo enim perfectus esse dicitur, quia partibus suis completur.

Inter. Qua ratione? *Resp.* Habet quippe unum; quod est sexta pars ejus; duo, quod est tertia; tres, quod est medium; unum ergo, duo, et tres sex faciunt, cujus perfectio ita completa est.

Inter. Quoniam ab illo principio incipiendam disputationem nostram esse censuisti, dic mihi in quo principio ipsam creationem condidisset omnipotens Deus; in principio temporis, an in principio Verbi Dei, quod est unigenitus Filius Dei? *Resp.* Non in principio temporis, sed in principio Verbi Dei, de quo et beatus Joannes evangelista ait: *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum, omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil (Joan. 1, 1).* Unde et ipse Dominus in Evangelio interrogantibus: *Tu quis es?* Respondit: *Ego initium, qui et loquor vobis (Joan. VIII, 25).* In hoc ergo principio fecit omnipotens Deus cælum et terram, mare et omnia, quæ in eis sunt.

Inter. Nunc volo, ut omnes distinctiones singulorum operum supradictorum dierum per ordinem mihi exponas. *Resp.* Primo die lux ex nihilo facta est; 2° firmamentum in medio aquarum; 3° species maris et terræ cum his, quæ terræ radicibus inhaerent; 4° luminaria cœli de lumine, primo die facta; 5° natalia et volatilia de aquis; 6° vero reliqua animalia de terra; et homo carne quidem de terra, anima autem de nihilo constat, de quo, cum creandus esset, Deus ait: *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram (Gen. 1, 26).*

CAPUT II.

DE NATURA HOMINIS.

Inter. Quoniam creator omnium ad imaginem et similitudinem suam hominem creare dignatus est, inquiramus diligenter, quomodo aut qualiter ad imaginem ejus homo creatus esse dicatur? *Resp.* Faciamus ut dicis, eo quod necesse est nobis scire, in quantum ab eo conceditur, qualiter ab ipso creati sumus, ut ejus misericordiam magis laudare valeamus, quia, ut ita dicam, si omnia membra nostra in linguas converti potuissent, nullatenus pro sola crea-

tione, qua nos creare dignatus est, dignas ei laudes **A** referre valuissimus.

Inter. Consentio per omnia, ut dicis, sed peto humiliter, ut quomodo vel qualiter ab eo creati esse fateamur, quantum ex te est, mihi indicare non renuas. *Resp.* Secundum quod legi, faciam quod petisti. * Tanta dignitas humanæ conditionis esse cognoscitur, ut non solo jubentis sermone, sicut alia sex dierum opera, sed consilio sanctæ Trinitatis et opere divinæ Majestatis creatus est homo, in quo ait : *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram* (Gen. 1, 26), quod ideo ei præstitit conditor, ut tanto ardentius eum amaret, quanto se mirabilius ab eo esse conditum intelligeret : et ne hoc solum ei concessit, quod consilio sanctæ Trinitatis sic eum condidit, sed etiam quod ad imaginem et **B** similitudinem suam eum creavit, quod nulli alio [*Leg.*, alii] ex creaturis donavit.

Inter. Verum est, ut asseris, sed quomodo ad imaginem suam eum creasset, ut mihi aperias, obsecro. *Resp.* Primo quidem ad imaginem suam eum creavit, quod in nobilitate interioris hominis considerare debemus, ut sicuti Deus unus semper ubique totus est, omnia vivificans, movens, et gubernans, sicut Apostolus confirmat, quod *in eo vivimus, movemur, et sumus* (Act. xvii, 28), sic anima in suo corpore ubique tota viget, vivificans eum, movens et gubernans.

Inter. Dic mihi, si eadem anima, quam interiori hominem esse dixisti, in quibusdam majoribus membris corporis sui sit major, et in minoribus **420** minor? Aut etiam si singularem locum in eodem corpore teneat, an non? *Resp.* Nec locum ibi singularem obtinet, nec in majoribus membris major, et in minoribus minor, sed in minimis tota et in maximis tota : et hæc est imago unitatis omnipotentis Dei, quam anima habet in se.

Inter. Potest eadem anima aliquam Trinitatis habere imaginem, an non? *Resp.* Utique potest. *Inter.* Quomodo? *Resp.* Primo enim sicut Deus est, vivit, et sapit, ita anima secundum suum modum est, vivit et sapit.

Inter. Potest in hoc aliam habere rationem? *Resp.* Potest. *Inter.* Quomodo? *Resp.* Est enim alia trinitas in ea, qua ad imaginem sui conditoris, perfectæ quidem et summæ Trinitatis, quæ est in Patre et Filio et Spiritu sancto, condita, quæ licet unius sit nature, tres tamen in se dignitates habet. **D**

Inter. Quæ sunt hæc? *Resp.* Id est, intellectum, voluntatem et memoriam. Unde et Dominus in Evangelio : *Dilige Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota mente tua*, id est, ex toto intellectu, et ex tota voluntate, et ex tota memoria.

Inter. Qua ratione hæc sibi conveniunt? *Resp.* Quia sicut ex Patre generatur Filius, ex Patre Filioque procedit Spiritus sanctus ; ita ex intellectu generatur voluntas, et ex his item ambobus procedit memoria. Et hoc facile intelligi potest, quia sine his tribus perfecta anima esse non potest ; nec horum trium unam aliquod, quantum ad suam pertinet

beatitudinem, sine aliis duobus integrum constat.

Inter. Adhuc de eadem re a te audire desidero.

Resp. Et ego tibi prout scio, adhuc dicam. Sicut enim Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus sanctus est, non tamen tres dii sunt, sed unus Deus tres habens personas ; ita anima intellectus, anima voluntas, anima memoria, non tamen tres animæ in uno corpore, sed una anima tres habens dignitates, atque in his tribus ejus imaginem mirabiliter gerit in sua natura noster interior homo ; ex quibus quasi excellentioribus animæ dignitatibus jubemur diligere conditorem, ut quantum intelligatur, diligatur, et quantum diligatur semper in memoria habeatur ; nec solus sufficit de eo intellectus, nisi fiat in amore ejus voluntas ; nec etiam hæc duo sufficiunt, nisi memoria addatur, qua semper in mente intelligentis et diligentis maneat Deus ; et si ut nullum potest esse momentum, quo homo non utatur vel fruatur Dei bonitate et misericordia, ita nullum debeat esse momentum, quo præsentem eum non habeat memoria.

Inter. Hæc de imagine hac vice mihi sufficiunt ; sed qualiter ad similitudinem Dei creati sumus innotescere. *Resp.* In quantum ipso conditore largiente valeo, faciam. Sicut enim Deus creator, qui nos ad similitudinem suam creavit, est charitas, est bonus, justus et patiens, mitis et mundus, atque misericors, et cætera virtutum sanctarum insignia, quæ de eo leguntur ; ita homo creatus est, ut charitatem haberet, ut bonus esset et justus, ut patiens atque mitis, mundus et misericors foret ; quas vir utes quanto plus in nobis habemus, tanto propius sumus Deo, et majorem nostri conditoris gerimus similitudinem.

Inter. Si autem, quod absit, nostrum aliquis per devia vitiorum, et divortia criminum ab hac nobilissima sui conditoris similitudine degenerare oherat, quid ei futurum esse asseris? *Resp.* Absit, ut hoc fiat ! Nam si forsitan evenerit, quid aliud, nisi ut impleatur in nobis, quod scriptum est : *Homo, cum in honore esset, non intellexit, comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis* (Psal. xlviii, 15). Quæ [*Leg.*, quis] major honor potuit homini esse, quam ut ad similitudinem sui factoris conderetur, et eisdem virtutum vestimentis ornaretur, quibus et conditor, de quo legitur : *Dominus regnavit, decore indutus est* (Psal. xcii, 4), id est, omnium virtutum splendore, et totius bonitatis decore ornatus. Et contra quod majus ei potest esse dedecus, aut infelicio-
 rior miseria, quam ut hac similitudinis gloria sui conditoris amissa, ad informem et irrationabilium brutorum jumentorum delabatur similitudinem. Quapropter, o dilectissime frater ! attende diligentius primæ conditionis nostræ excellentiam, et venerandam sanctæ Trinitatis agnosce imaginem, honoremque similitudinis divinæ, ad quam creatus es, nobilitatem morum, exercitium virtutum, dignitatem morum meritorumque habere contende, ut quando appareat, qualis sit, tunc similis ei appareas, qui te mirabiliter ad similitudinem suam in primo Adam

* Hæc sunt *Dicta Alcuini super illud Genesis : Faciamus hominem*, etc., t. 1, col. 365, ommissa forma dialogi.

condidit, mirabilisque in secundo reformavit ^a. Hæc de imagine et similitudine habeto.

Inter. Expleta ratione imaginis ad similitudinem interioris hominis, quæ cunctis, sicut hucusque retulisti, præcedit creaturis, qualis ejus natura sit secundum rationem exterioris hominis, velut quid ipsa natura dicatur, diligenter expone. *Resp.* ^b Natura dicta est ab eo, quod nasci aliquid faciat, gignendi enim et faciendi potens est. Hanc quidam [*Ms.*, quædam] Deum esse dixerunt, a quo omnia creata sunt et existunt.

Inter. Quid est genus? *Resp.* Genus est a gignendo dictum, cui derivativum nomen a terra, ex qua [*Ms.*, ex quo] omnia gignuntur. *Inter.* Quomodo? *Resp.* Genus enim græce terra dicitur. *Inter.* Vita unde dicitur? *Resp.* Vita dicta est propter vigorem, vel quod vim teneat nascendi, atque crescendi, unde et arbores vitam habere dicuntur, quia gignuntur et crescunt.

Inter. Homo unde est dictus? *Resp.* Ideo enim homo est appellatus, quia ex humo est factus; sicut et in Genesi dicitur: *Et creavit Deus hominem de humo* [*Al.*, limo] *terre* (Gen. 11, 7). Abusive autem ponitur ex utraque substantia totus homo, id est, ex societate animæ et corporis; nam proprie homo ab humo.

Inter. Homo quomodo vocatur Græce? *Resp.* Græci autem hominem antropum appellaverunt, eo quod sursum spectet sublevatus ab humo ad contemplationem artificis sui, quod Obidius [*Leg.*, Ovidius] poeta designat, cum dicit (1 Met. 84):

Pronaque conspiciant animalia cætera terram,
Os homini sublime dedit, cælumque videre
Jussit, et erectos ad sidera tollere vultus.

421 *Inter.* Cur homo aspicere cælum dicitur? *Resp.* Ideo enim erectus ad cælum aspicit, ut Deum quærat, non ut terram intendat, veluti pecora, quæ natura prona et ventri obedientia finxit.

Inter. Est homo simplex, an duplex? *Resp.* Homo autem duplex est, interior et exterior.

Inter. Quomodo? *Resp.* Interior homo, anima; et exterior homo, corpus.

Inter. Anima unde nomen accepit? *Resp.* A gentilibus [*Isid.*, a ventis] enim anima nomen sumpsit, eo quod ventus sit, unde et ventus Græce *anemos* dicitur, quod ore trahentes aerem vivere [*Ms.*, videre] videamur: sed apertissime falsum est.

Inter. Qua ratione? *Resp.* Quia multo prius gignitur anima, quam concipi [ore] aer possit, quia jam in genitricis utero vivit, et ideo non est aer anima, quod putaverunt quidam, quia [*Ms.*, quæ] non poterunt incorpoream ejus cogitare naturam.

Inter. Dic mihi, si idem sit spiritus, quod et anima? *Resp.* Spiritum idem esse, quod et animam evangelista pronuntiat dicens: *Potestatem habeo ponendi animam meam, et rursus potestatem habeo sumendi eam* (Joan. x, 18). De hac quoque ipsa Domini anima passionis tempore memoratus evange-

^a Hic finiuntur Dicta Alcuini in Operibus illius, etc., loc. cit.

lista ita protulit dicens: *Et inclinato capite emisit spiritum* (Joan. xix, 30). Et idcirco nihil aliud est spiritum emittere, nisi quod et animam ponere. *Inter.* Quare dicta est anima? *Resp.* Anima est enim dicta propter quod vivit.

Inter. Quare vocatur spiritus? *Resp.* Spiritus autem appellatus est, vel pro spirituali natura, vel pro eo, quod inspiret in corpore.

Inter. Inter animam et animam quid interest? *Resp.* Animus idem est, quod et anima; sed anima vitæ est, animus consilii. Unde dicunt philosophi, etiam sine animo vitam manere, et sine mente durare animam, unde et amentes. Nam mentem vocari [volunt] ut sciat, animam vero, ut velit.

Inter. Mens unde vocatur? *Resp.* Mens autem vocata, quod eminet in anima, vel quod meminit. Unde et immemores amentes. Quapropter non anima sed quod excellit in anima, mens vocatur, tanquam caput ejus vel oculus: unde et homo ipse secundum mentem imago Dei dicitur. Ita autem hæc omnia adjuncta sunt animæ, ut una res sit; pro efficientiis enim causarum diversa nomina sortita est anima. Nam et memoria mens est, unde et immemores amentes.

Inter. Qua ratione? *Resp.* Cum ergo vivificat corpus, anima est; dum vult, animus est; dum scit, mens est; dum recolat, memoria est; dum rectum judicat, ratio est; dum spirat, spiritus est; dum aliquid sentit, sensus est: nam inde animus sensus dicitur pro his, quæ sentit, unde et sententia nomen accepit.

C *Inter.* Corpus unde dictum est? *Resp.* Dictum est enim corpus, eo quod corruptum perit; solubile enim atque mortale est, et aliquando solvendum.

Inter. Unde dicta est caro? *Resp.* Caro autem a creando est appellata. *Inter.* Quomodo? *Resp.* Crementum enim semen est masculi, unde animalium et hominum corpora concipiuntur; hinc et parentes creatores vocantur.

Inter. Quibus ex causis constat caro? *Resp.* Caro autem ex quatuor elementis compacta est. *Inter.* Quibus? *Resp.* Nam terra in carne est; aer in halitu, humor in sanguine, ignis in calore vitali; habent enim in nobis elementa suam quæque partem, cujus [*Isid.*, quibus] quid debetur compage resoluta.

Inter. Inter carnem et corpus quid interest? *Resp.* Caro enim et corpus diversa significant. *Inter.* Quomodo? *Resp.* In carne semper corpus est, non semper in corpore caro. *Inter.* Qua ratione? *Resp.* Nam caro est, quæ vivit, idem et corpus; corpus quod non vivit, idem non caro [*Isid.*, idem et caro]. *Inter.* Quomodo? *Resp.* Nam corpus dicitur aut quod post vitam est mortuum; aut sine vita est conditum. Interdum et cum vita corpus et non caro, ut herba et lignum.

Inter. Sensus corporis quot sunt? *Resp.* Quinque. *Inter.* Quomodo vocantur? *Resp.* Visus, auditus, odoratus, gustus et tactus.

Inter. Qui ex his aperiuntur et clauduntur? qui vero sunt patentes? *Resp.* Oculi et os aperiuntur et

^b Ex Isidor. libr. xi Orig. cap. 1.

clauduntur; aures vero et nares patentes existunt. **A**

Inter. Quare sensus vocantur? *Resp.* Sensus sunt dicti, quia per eos anima subtilissime totum corpus agitatur vigore sentiendi, unde et *præsentia* nuncupantur, quod sint *præ sensibus*; sicut *præ oculis*, quæ *præsto* sunt oculis.

Inter. Quid est visus? *Resp.* Visus est, qui a philosophis humor vitreus appellatur. *Inter.* Visus unde fit? *Resp.* Visum autem fieri quidam asseverant aut extrema ætheria luce, aut interno spiritu lucido per tenues vias a cerebro venientes atque penetratis tunicis in aere exeuntes, et tunc commistione similis materiæ visum dantes.

Inter. Unde dicitur visus? *Resp.* Visus est dictus, eo quod vivacior sit cæteris sensibus ac præstantior sive velocior, ampliusque vigeat, quantum memoria **B** inter cætera mentis officia; vicinior est enim cerebro, unde omnia manant; ex quo fit, ut ea, quæ ad alios pertinent sensus, videre dicamus: veluti cum dicimus: Vide quomodo sonat, vide quomodo sapit, sic et cætera.

Inter. Auditus quare appellatur? *Resp.* Auditus est appellatus eo quod voces hauriat, hoc est, aere verberato suscipiat sonos.

Inter. Quare dicitur odoratus? *Resp.* Dicitur enim odoratus, quasi aeris odoris attactus [*Isid.*, attractus]. Tactu enim aere sentitur, sic et olfactus, quod odoribus afficiatur. *Inter.* Gustus unde appellatur? *Resp.* Gustus enim a gutture est dictus.

Inter. Tactus quare vocatur? *Resp.* Tactus dictus est, eo quod pertractet et tangat, et per omnia membra vigorem sensus aspergat. Nam tactu probamus quidquid cæteris sensibus judicare non possumus. **C**

Inter. Genera tactus quot esse dicuntur? *Resp.* Duo. *Inter.* Quæ? *Resp.* Aut enim extrinsecus venit, quod feriat; aut intus in ipso corpore oritur, ut sentiatur.

Inter. Habet unusquisque sensus propriam naturam, an non? *Resp.* Habet quidem. *Inter.* Qua ratione? *Resp.* Quod enim videndum est, oculis capitur; quod audiendum, auribus; quam mollia **422** et dura, tactu æstimantur; sapor vero gustu; odor autem naribus ducitur.

Inter. Quæ est prima pars hominis? *Resp.* Prima pars corporis caput. *Inter.* Quare ita vocatur? *Resp.* Ideo enim datum est illi hoc nomen, eo quod et sensus omnes et nervi inde initium capiant, atque ex eo omnis vigendi causa oriatur; ibi enim omnes sensus apparent; unde ipsius animæ, quæ consulit corpori, quodammodo gerit personam.

Inter. Quid est vertex [*Ita cod.*]? *Resp.* Vertex est ea pars, qua capilli capitis colliguntur, et in qua cæsaries vertitur, unde et nuncupatur.

Inter. Quid est calvaria? *Resp.* Calvaria est dicta ab ossibus calvis per defectionem, et neutraliter nuntiatur.

Inter. Quid est occipitium? *Resp.* Occipitium est capitis pars posterior, quasi contra capitium, vel quod sit capitium retrorsum.

Inter. Unde dicuntur capilli? *Resp.* Capilli sunt vocati, quasi capitis pili, facti ut et decorem præstent, et cerebrum adversus frigus muniant, atque a sole defendant.

Inter. Pili quare vocantur? *Resp.* Dicti sunt autem pili a pelle, de qua prodeunt; sicut et pilum dicitur a pila, ubi pigmentum contunditur.

Inter. Cæsaries unde appellatur? *Resp.* Cæsaries a cædendo est vocata, ideoque tantum virorum est. *Inter.* Quare virorum et non feminarum? *Resp.* Quoniam virum decet tonsum esse, mulierem non decet.

Inter. Quid sunt comæ? *Resp.* Comæ sunt proprie non cæsi capilli, et est sermo Græcus. *Inter.* Qua ratione? *Resp.* Comas enim Græci *Caimos* a secando [*Forte*, κόμης, a κόπτω, *seco*] nominant; unde et *Cyrin* tundere [*Forte*, κυρίων, *tundere*] dicunt. Inde et cirri vocantur; quod etiam iidem Græci *mallonem* [*Forte*, α μάλλος, *lana promissa*] vocant. *Inter.* Crines unde vocantur? *Resp.* Crines autem proprie mulierum sunt, et dicti crines eo quod vittis discernuntur, unde et discriminabilia dicuntur, a quibus divise religantur.

Inter. Quid sunt tympora [*Ita cod.*; *leg.*, tempora]? *Resp.* Tympora sunt quæ calvariæ dextra lævaque subjacent.

Inter. Quare ita vocantur? *Resp.* Ideo sic nuncupantur, quia moventur, ipsaque mobilitate quasi tempora a quibusdam intervallis mutantur.

Inter. Quare dicta est facies? *Resp.* Facies ab effigie est dicta, ubi [*Fort.*, ibi] est enim tota [*Isid.*, tota facta] figura hominis, et uniuscujusque personæ cognitio. **C**

Inter. Quare dicitur vultus? *Resp.* Vultus dictus est, eo quod per eum voluntas animi ostenditur.

Inter. Qua ratione? *Resp.* Secundum voluntatem enim in varios motus mutatur, unde et differunt sibi utraque; nam facies simpliciter accipitur de uniuscujusque naturali aspectu; vultus autem animorum qualitatem significat.

Inter. Frons unde nomen accepit? *Resp.* Frons enim ab oculorum foraminibus nominata est; hæc imago quædam animi, mentisque motum specie sua exprimit, dum vel læta vel tristis est.

D Hæc tibi, frater mi, de ratione humanæ naturæ hac vice sufficiant (*Hucusque ex Isid.*).

CAPUT III. DE SPIRITIBUS.

Inter. Ista mihi sufficiunt, sed si placet, revertamur ad rationem spiritus, de quo paulo superius jam aliquid protulisti, et investigemus, in quantum Deo permittente valeamus, quot [*Ms.*, quod spiritus idem creator omnium creasset? *Resp.* Difficilis res est ad investigandum, sed tamen faciamus, ut dicis.

Inter. Dic ergo mihi, quot spiritus vitales esse credantur? *Resp.* Secundum quod legi, tres spiritus vitales creavit omnipotens Deus. *Inter.* Qui sunt hi? *Resp.* Unus est, qui carni non tegitur; alius qui

carne tegitur, sed non cum carne moritur; tertius A hominem tumentem spiritu; aut sicut dicitur, spiritus superbiæ, spiritus vanæ gloriæ.

Inter. Nunc rogo, ut mihi aperias, qui ex his non tegitur carne; et carne tegitur, sed non cum carne moritur; qui vero carne tegitur, et cum carne moritur? seu etiam unusquisque eorum ad quam pertineat creaturam? *Resp.* Spiritus namque, qui carne non tegitur, angelorum est; spiritus autem, qui carne tegitur, sed non cum carne moritur, hominum est; spiritus vero, qui carne tegitur, et cum carne moritur, jumentorum, omniumque brutorum animalium est.

Inter. Habentur plures spiritus, an non? *Resp.* Utique habentur. *Inter.* Quomodo? *Resp.* Dicitur etiam et pars animæ, id est, rationabilis mens, quæ oculus est animæ, spiritus, quæ capax est donorum spirituum [Forte, spirituum], et divinæ inhabitationis gratiam obtinet participando, sicut Apostolus ait: *Renovamini spiritu mentis vestræ* (Ephes. iv, 23). Et iterum: *Si vivimus spiritu, spiritu et ambulemus* (Gal. v, 25). Et item: *Vos autem in carne non estis, sed in spiritu* (Rom. viii, 9).

Inter. Est tibi aliquid amplius ad requirendum? *Resp.* Etiam. *Inter.* Quid? *Resp.* Dicitur quoque generaliter tota anima spiritus, sicut de Domino in Evangelio scriptum est: *Inclinato capite tradidit spiritum* (Joan. xix, 30). Et Psal. de hominibus: *Exivit spiritus eorum* (Psal. xiv, 4). Et Ecclesiastes: *Quis novit, si spiritus filiorum Adam ascendit sursum* (Eccl. iii, 21). Dicuntur, sicut superius dixi, C animæ omnium animalium spiritus, de quibus idem Ecclesiastes ait: *Quis novit, si spiritus jumentorum descendat deorsum*. Et in fine psalmorum, unde jam dictum est: *Omnis spiritus laudet Dominum* (Psal. cxl, 6). In Hebraico etenim legitur: *Omne quod spirat, laudet Dominum*. Et in Genesi: *Omnis caro, quæ habeat spiritum vitæ* (Gen. vii, 15). Dicitur enim vocalis flatus in homine spiritus, sicut ait Apostolus: *Nam si orem lingua, spiritus quidem meus orat, mens autem mea sine fructu est* (I Cor. xiv, 14).

Inter. Adhuc de ratione spirituum a te audire voluisssem. *Resp.* Et ego tibi, prout scio, adhuc dicam. Dicitur quoque flatus ventorum spiritus, sicut scriptum est: *Spiritus procellarum* (Psal. x, 7; et Psal. cxlviii, 8). Et alibi: **423** *Spiritu vehementi conteres naves Thursis* (Psal. cxlvii, 8). *Adduxit quoque Dominus spiritum super terram, et diminutæ sunt aquæ* (Gen. viii, 1). Dicuntur et adversariæ potestates spiritus, sicut scriptum est: *Spiritus Domini malus iruebat in Saul* (I Reg. xviii, 10). Et iterum: *Cum immundus spiritus exierit ab homine* (Matth. xii, 43). Dicitur etiam motus animi vel ad excitationem, vel ad submissionem spiritus.

Inter. Quomodo ad excitationem? *Resp.* Ad excitationem namque, sicut diximus [Forte, dicimus],

Inter. Quomodo ad submissionem? *Resp.* Ad submissionem quoque, sicut in bonam partem: *In spiritu humilitatis, et, beati pauperes spiritu* (Matth. v, 3). Et Apostolus de sermone Dei dicit, quod sit *pertinens usque ad divisionem animæ, ac spiritus* (Heb. iv, 12). Juxta quem talem modum dicitur et divina animadversio spiritus, sicut scriptum est: *En proferam vobis spiritum meum, et ostendam verba mea* (Prov. i, 23). Et iterum, iniqui dicuntur flante Deo periisse, et spiritu iræ ejus esse consumpti, quod utique non proprie dicitur de Deo, sed metaphorice ab humanis motibus translatum est ad Deum.

Inter. Inveniuntur alii spiritus, an non? *Resp.* Scriptum est etiam de sole: *Gyrans gyrrando vadit spiritus*. Vel sicut alia habet translatio: *Lustrans universa per circuitum pergit spiritus* (Eccl. i, 6). Sed de his superioribus modis patet veritas, quæ dicuntur spiritus; de hoc quoque, quod sol spiritus dicitur, non declarat, quare dicatur, teste beato Augustino, qui ait: *Dicant qui possunt, et reliqua*.

Inter. His ita expletis, supplico charitatem tuam, ut mihi veraciter aperias, si in sanctis Scripturis plures spiritus sim ausus investigare? *Resp.* Utique. *Inter.* Qua ratione? *Resp.* Summus namque conditor et vivificator Spiritus omnipotens Deus propter spiritalem et incorpoream naturam spiritus dicitur, sicut Veritas in Evangelio ait: *Spiritus est Deus, et eos, qui adorant eum, in spiritu et veritate oportet adorare* (Joan. iv, 24). Dicuntur enim dona gratiarum spiritus, sicut evangelista testatur cum verbis Domini, qui ait: *Flumina de ventre ejus fluent aquæ vitæ; subjungit: Hoc autem dicebat de spiritu, quem accepturi erant credentes in eum* (Joan. vii, 38). Hoc nolo Spiritus sanctus mentium habitator esse dicitur, sicut Apostolus ait: *Corpora vestra templum sunt Spiritus sancti*. Et post pauca: *Glorificate et portate Deum in corpore vestro* (I Cor. vi, 19, 20). Et alibi: *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis* (Rom. v, 5). Hæc de spiritibus habeto.

CAPUT IV.

A DE DECEM DEI NOMINIBUS.

Inter. Prolata ratione spirituum, nunc volo ut dicas mihi, quibus nominibus in Scripturis sacris.... [Suppl., Deus appellatur]. *Resp.* Decem nomina Deus habere legitur. *Inter.* Quæ sunt hæc? *Resp.* Primum apud Hebræos nomen Dei *El* dicitur; secundum *Eloi*; tertium *Eloe*; quartum *Sabaoth*; quintum *Elion*; sextum *Eiei*; septimum *Adonai*, octavum *Ja*; nonum *tetragrammaton*, quod est *Jode Jode*; decimum vero *Sadai*.

Inter. Nunc rogo ut horum omnium rationem atque interpretationem, de quibus dixisti, quare vocentur, mihi exponas. *Resp.* Secundum quod legi, faciam

^a Trithemius lib. ii de Viris illustribus O. S. B., cap. 26, recenset inter scripta Alcuini: *De proprietate*

nominum, quæ Deo attribuuntur in Scripturis librum unum.

quod petisti. ^a Primum apud Hebreos Dei nomen, sicut dixi, *El* dicitur, quod alii Deum, alii æthinologiam ejus exprimentes *Chyros* [*Forte, ισχυρός*], id est, fortem interpretati sunt, ideo quod nulla infirmitate opprimitur, sed fortis est, et sufficiens ad omnia perpetranda. Secundum nomen, *Eloi*, tertium *Elœ*, quod utrumque in Latinum *Deus* dicitur; est autem nomen in Latinum ex Græca appellatione translatum; nam Deus Græce *Theos* dicitur, id est, timor, unde tractum est nomen Deus, quod cum colentibus sit timor; *Deus* autem proprie nomen est Trinitatis, pertinens ad Patrem, et Filium et Spiritum sanctum; ad quam Trinitatem etiam reliqua, quæ infra Deum sunt posita, vocabula referuntur. Quartum nomen Dei dicitur *Sabaoth*, quod vertitur in Latinum *exercituum*, sive *virtutum*, de quo in psalmo ab angelis dicitur: *Quis est iste rex gloria, Dominus virtutum* (*Psal.* xxiii, 8). Sunt enim in hujusmodi ordinatione virtutes multæ, ut angeli, archangeli, principatus, et potestates, cunctique celestis militiæ ordines, quorum tamen et ille Dominus est; omnes enim sub ipso sunt, ejusque dominatui subjacent. Quintum *Elion*, quod interpretatur in Latinum excelsus, qui supra cælos est, sicut scriptum est de eo: *Excelsus Dominus, super cælos gloria ejus* (*Psal.* cxii, 4). Excelsus autem dictus pro valde celsus, *ex* enim pro valde ponitur, quasi eximius, quasi valde eminens. Sextum *Eiei*, id est, *qui est*: Deus enim solus, qui æternus, *est*, et ob hoc qui exordium non habet essentiæ nomen vere tenet: hoc enim nomen ad sanctum Moysen per angelum est delatum: quærenti enim, quod esset nomen ejus, qui eum pergere præcipiebat ad populum ex Ægypto liberandum, respondit: *Ego sum qui sum, et dices filiis Israel, qui est, misit me ad vos* (*Exod.* iii, 14), tanquam in ejus comparatione, qui vere est, quia incommutabilis est, ea quæ commutabilia facta sunt, quasi non sint. Quod enim dicitur, *fuit*, non est; et quod dicitur, *erit*, nondum est; Deus autem esse tantum novit, fuisse et futurum esse non novit; solus enim Pater cum Filio et Spiritu sancto veraciter est, cujus essentiæ comparatum esse nostrum, non esse est. Unde et in colloquio dicimus: *vivit Deus*, quia essentia vita vivit, quam mors non habet. Septimum *Adonai*, quod generaliter interpretatur *Dominus*, quod dominetur creaturæ cunctæ, vel **424** quod creatura omnis dominatui ejus deserviat; **D** Dominus ergo, et Deus; vel quod dominetur omnibus, vel quod timeatur a cunctis. Octavum, *Ja*, quod in Deo tantum ponitur, quod etiam in *Alleluia* in novissima syllaba sonat. Nonum *tetragrammaton*, hoc est, quatuor litterarum, quod proprie apud Hebreos in Deo ponitur, *Jode*, id est, duabus *Ja*, quæ duplicata ineffabile illud et gloriosum Dei nomen efficiunt; dicitur autem ineffabilis, non quia dici non potest, sed quia finiri sensu et intellectu humano nullatenus potest, et ideo, quia de eo nihil digne dici potest, ineffabilis est. Decimum vero *Sadai*, id est, omnipotens. Vocatur autem omnipotens, eo quod omnia po-

test; sed a faciendo quod vult, non a patiendo, quod non vult; quod si accideret, nequaquam esset omnipotens; facit enim quidquid vult, et inde omnipotens. Item omnipotens, quia ipsius sunt omnia, quæ ubique sunt; solus enim totius mundi habet imperium.

Inter. Est licitum, plura nomina Dei inquirere, an non? *Resp.* Licet utique. *Inter.* Quomodo? *Resp.* Dicuntur etiam et alia quædam in Deum substantialiter, nomina, ut immortalis, incorruptibilis, incommutabilis, æternus; unde et merito cunctæ præponitur creaturæ; dicitur etiam invisibilis, impassibilis, simplex, incorporeus, immensus et perfectus.

Inter. Quare dicitur immortalis? *Resp.* Dicitur etiam immortalis, sicut de eo scriptum est: *Qui solus habet immortalitatem* (*1 Tim.* vi, 16); quia in ejus natura nulla est commutatio; nam omnis mutabilitas non inconvenienter mortalitas dicitur; secundum quod et anima dicitur mori, non quia in corpus, vel in aliquam alteram substantiam mutatur et vertitur, sed in ipsa sua substantia, quidquid alio modo nunc est, aut fuit, secundum id quod destitit esse quod erat, mortalis utique deprehenditur; ac per hoc solus Deus dicitur immortalis, quia solus est incommutabilis.

Inter. Quare dicitur incorruptibilis? *Resp.* Incorruptibilis appellatur, quia corrumpi et dissolvi non potest, nec dividi; quidquid enim capit divisionem, et interitum capit; ille nec dividi potest, nec interiri, unde incorruptibilis est.

Inter. Unde dicitur incommutabilis? *Resp.* Incommutabilis inde est, quia semper manet, et mutari nescit; nec proficit, quia perfectus est, nec deficit, quia æternus est.

Inter. Quomodo est æternus? *Resp.* Quia sine tempore est, non enim habet initium, neque finem; hinc et sempiternus, eo quod sit semper æternus.

Inter. Unde dicitur æternus? *Resp.* A quibusdam autem æternus ab ethere creditur dictus, quoniam cælum sedes ejus habetur; unde et illud: *Cælum cæli Domino* (*Psal.* cxiii, 16), et rel.

Inter. Quare dicitur invisibilis? *Resp.* Quia nunquam per substantiam suam apparuit oculis mortalium Trinitas, nisi per speciem subjectæ creaturæ eademque [*Isid.*, ejusdemque] corporeæ; nam nemo potest ipsam manifestationem essentiæ Dei videre et vivere, sicut et dictum est Moysi. Unde et Dominus in Evangelio dicit: *Deum nemo vidit unquam* (*Joan.* i, 18). Res est enim invisibilis, ideoque non oculo, sed corde quærendus est.

Inter. Quomodo est impassibilis? *Resp.* Quia nullis perturbationibus afficitur, quibus fragilitas humanæ succumbit; non enim attingunt eum ullæ passionnes, ut libido, iracundia, cupiditas, timor [*Isid.*, dolor], mæror, invidia, et cætera, quibus mens humana turbatur. Sed cum dicitur Deus irasci, aut zelari, aut dolere, nostro usu dicitur. Apud Deum enim perturbatio nulla est, apud quem tranquillitas summa est.

Inter. Quare vocatur simplex? *Resp.* Simplex dicitur

^a Ex *Isid.* lib. vii *Originum*, cap. 1.

tur sive non amittendo quod habet, seu quia non aliud est ipse, et aliud quod in ipso est; sicut in homine, cuius aliud est esse, et aliud sapere, nam et esse potest, et sapiens non esse; Deus autem habet essentialiter, habet et sapientiam, sed quæ habet, hoc est, et omnia unus est, ac proinde simplex est, quia non in eo aliquid accidentis est, sed et quod est, et quod in ipso est, essentialiter est, excepto quod relative ad quamcunque personam est. Summum bonum, quia incommutabilis est; creatura vero bonum, sed non summum est, quia mutabilis est; et dum sit quidem bonum, non tamen esse potest et summum.

Inter. Quare dicitur incorporeus? *Resp.* Ideo incorporeus, vel incorporealis Deus dicitur, ut spiritus credatur, vel intelligatur, et non corpus. Nam dum dicitur spiritus, ejus significatur substantia.

Inter. Quare immensus appellatur? *Resp.* Quia ille cuncta concludit, et a nemine concluditur, sed omnia intra ejus potentiam coarctantur.

Inter. Quare dicitur perfectus? *Resp.* Quia nihil possit ei adjici. Attamen de consummatione alicujus facti perfectio dicitur. *Inter.* Deus autem, qui non est factus, quomodo potest esse perfectus? *Resp.* Hoc vocabulum ex usu nostro sumpsit humana inopia, sicut et reliqua [verba, quatenus id, quod ineffabile est, utcumque dici possit (*Ex Isid.*)].

Inter. Quare idem vocatur creator? *Resp.* Dicitur enim creator pro totius mundi rebus ab ipso creatis; nihil enim est, quod non originem a Deo traxerit. Ipse et unus, quia dividi non potest, vel quia nihil aliud esse potest, quod tantumdem capiat potestatis.

Hæc igitur, quæ de Deo hucusque dicta sunt, ad totam pertinent Trinitatem propter unam et coæternam substantiam, sive in Patre, sive in Filio ejus unigenito in forma Dei, sive in Spiritu sancto, quia unus Spiritus est Dei Patris et Filii ejus unigeniti.

Inter. Nunc voluissem scire, si amplius de nominibus Dei ausus essem investigare? *Resp.* Es utique.

Inter. Qua ratione? *Resp.* Sunt etiam quædam vocabula ex usu nostro ad Deum sumpta de membris nostris, sive de inferioribus. Et quia in propria natura invisibilis et incorporeus est, pro efficiendis tamen causarum in ipso rerum species adscribuntur, ut more locutionis nostræ facilius seipsum insinuet.

Inter. Ut hoc intelligere possim, obsecro, ut mihi indicare non renuas? *Resp.* Quia omnia videt recte, dicitur oculus; propter quod omnia audit recte, dicitur auris; pro eo, quod avertitur, **425** ambulat; pro eo, quod exspectat, stat; sic et in cæteris horum similibus ab humanis motibus [*Isid.*, mentibus] trahitur similitudo ad Deum, sicut est obliviscens et memorans; hinc est, quod et Propheta dicit: *Juravit Dominus exercituum per animam suam* (*Jer.* 1.1, 14).

Inter. Quomodo per animam jurasse dicitur, cum Deus animam non habet? *Resp.* Hoc nostro narrat effectu; sicut et facies Dei in Scripturis sanctis non caro, sed divina cognitio intelligitur, eadem ratione, quia per faciem conspectam quisque cognoscitur. Hoc enim in oratione Deo dicitur; Ostende

A nobis faciem tuam; ac si dicatur: Da nobis cognitionem tuam. Sic et *vestigia* Dei dicuntur, quia nunc Deus per speculum cognoscitur; ad perfectum vero omnipotens reperietur, dum in futuro facie ad faciem quibusque electis presentabitur, ut ipsam speciem contemplantur, cujus nunc vestigia comprehendere conantur, hoc est, quem videre per speculum dicuntur. Nam et situs et habitus, et locus et tempus non in Deo proprie, sed per similitudinem translata dicuntur; quippe *sedere super Cherubim* dicitur, quod est ad situm; et: *Abyssum tanquam vestimentum amictus* (*Psal.* ciii, 6), quod est ad habitum; et: *Anni tui non deficiant* (*Psal.* ci, 28), quod ad tempus pertinet; et: *Si ascendero in cælum, tu illuc es* (*Psal.* cxxxviii, 8), quod ad locum manet; B et in Propheta, plaustrum portantis fenum species ad Deum dicitur; et hæc omnia per figuram dicitur, quia nihil est horum ad proprietatem substantiæ ejus. Hæc tibi de Dei nominibus hucusque sufficiant.

CAPUT V.

DE SEX ÆTATIBUS MUNDI, MAJORIS VIDELICET ET MINORIS.

Inter. Hæc mihi sufficiunt, sed quoniam a senario numero hæc disputatio nostra cœpit initium, inquiremus ex parte rationem sex ætatum mundi; et quæ earum ratio sit, et quot generationes, vel quot anni in unaquaque earum contineantur, ut breviter mihi exponas obsecro. *Resp.* De generationibus earum, prout donante Domino possim, solvam; de annis vero, sicut nosti, diversi diversa sentiunt, attamen juxta quod ex ipsis invenire valui, tuæ fraternitati respondebo. Prima ætas fuit, nisi fallor, ab Adam usque ad Noe, continens generationes x, annos secundum Hebræos i dc lvi. Secundum LXX interpretes ii cc xii. Secunda a Noe usque ad Abraham, continens similiter generationes x, annos juxta Hebræos ccxlii, juxta LXX vero cclxxii. Tertia ab Abraham usque ad David generationes xiv, anni secundum Hebræos dccccxlii. Quarta a David usque ad transmigrationem Babylonice generationes xiv, anni juxta Hebræos cccclxxiv. Quinta denique usque ad adventum Domini nostri Jesu Christi secundum carnem generationes xiv, anni vero juxta Hebræos dlxxxviii. Sexta siquidem, quæ nunc agitur nulla generationum vel temporum serie certa, sed ut ætas decrepita ipsa totius sæculi morte finienda. Ecce habes in paucis, quæ de ætatibus mundi majoris quæsisti.

Inter. Ista recipio, si tamen dicere voluisses, quot sint ætates mundi minoris? *Resp.* Totidem sunt, ut reor, quot et majoris.

Inter. Et si totidem sunt, quomodo nominantur; vel quæ est earum ratio, aut quot annis continentur? *Resp.* Prima earum infantia est pueri nascentis ad lucem, septem continens annos; nam infans dicitur homo primæ ætatis, eo quod adhuc fari, id est, loqui nescit. Secunda pueritia est, pura et necdum ad generandum apta, tendens usque ad xiv annos. Tertia

adolescentia ad gignendum adulta, quæ porrigitur usque ad xxvii annos. Quarta juvenus firmissima ætatum omnium, finiens in quinquagesimo anno. Quinta ætas senior est gravitas, quæ est declinatio a juventute ad senectutem, nondum tamen senectus, sed jam nondum juvenus; hæc enim ætas a quinquagesimo anno incipiens, in septuagesimo terminatur. Sexta ætas senectus, quæ nullo annorum tempore finitur, sed post quinque illas ætates quantumcunque vitæ est, senectuti deputabitur.

Inter. Quid nobis sentiendum est de hoc, quod legitur in psalmo: *Et usque in senectam et senium* (Psal. lxx, 18)? *Resp.* Senium enim pars est ultima senectutis dicta, quod sit terminus sextæ ætatis. Hæc de ætatibus habeto.

CAPUT VI.

DE RATIONE TEMPORUM.

Domine, quoniam omnes ætates et omnia sæcula, sicut optime nostis, per diversa spatia temporum transeunt atque discurrunt, si placet, volumus, auxiliante Domino de eisdem temporibus, prout intelligimus in præsentia vestra aliquid habere disputationis.

Inter. Dic, frater charissime, horum temporum ratio sub quot capitulis continetur, in quantum nunc ad nostram pertinet disputationem? *Resp.* Nisi fallor sub x capitulis consistere cernitur. *Inter.* Quæ sunt hæc? *Resp.* Primum capitulum est de Chronicæ vocabulo, secundum de momentis et horis, tertium de diebus, quartum de nocte, quintum de hebdomadis, sextum de mensibus, septimum de solstitiis et æquinocitiis, octavum de temporibus anni, nonum de annis, decimum de olympiadicis et lustris et jubileis.

Inter. Ecce protulisti numerum et nomina capitulorum, nunc peto ut mihi aperire non renuas, qua lingua Chronica appellatur? *Resp.* Certe, frater, quia humiliter petisti ea quæ scire cupis, ego autem quod intelligo amabiliter tibi indicare cupio. *Chronica* Græcè dicitur, quæ latine temporum series appellatur.

426 *Inter.* Quis eam composuit? *Resp.* Eusebius enim Cæsariensis episcopus apud Græcos illam edidit, sed Hieronymus Pater in Latinam linguam illam convertit. *Chronos* [χρόνος] enim Græcè, Latine tempus interpretatur.

Inter. Tempora in quot partes dividuntur? *Resp.* In sex. *Inter.* In quibus? *Resp.* In momentis, horis, diebus, mensibus, annis et lustribus.

Inter. Quid est momentum? *Resp.* Momentum est minimum atque angustissimum tempus a motu siderum dictum; est enim extremitas horæ in brevibus intervallis, cum aliquid sibi cedit atque succedit.

Inter. Hora qua lingua dicitur? *Resp.* Hora Græcum nomen est, et tamen Latinum sonat. *Inter.* Quid est hora? *Resp.* Finis est temporis, sicut et

* Ex Isid. libr. v Originum cap. 18 et seqq.

A hora [Ita cod.; leg. ora] sunt finis maris, fluviorum et vestimentorum.

Inter. Quid est dies? *Resp.* Dies est præsentia solis, sive sol supra terras, sicut nox sol sub terris.

Inter. Quomodo? *Resp.* Ut enim dies aut nox sit, causa est, ut supra terram sol sit, aut sub terris.

Inter. Dies quot horas habet? *Resp.* Dies legitimus xxiv horarum est, usque dum dies et nox spatio sui cursus ab oriente usque ad alium orientalem solem cæli volubilitate concludit; nam abusive dies unus est spatium ab oriente sole usque ad occidentem.

Inter. Diei spatia quot sunt? *Resp.* Duo. *Inter.* Quæ? *Resp.* Interdianum, et nocturnum, et est dies quidem horarum xxiv, spatium autem horarum xii.

Inter. Unde dicitur dies? *Resp.* Vocatus est autem

B dies a parte meliore, unde et in usu est, ut sine commemoratione noctis numerum dicamus dierum, sicut et in lege divina scriptum est: *Factum est vespere et mane dies unus.* *Inter.* Dic mihi, quibus horis secundum consuetudinem uniuscujusque gentis rationem inchoat dies? *Resp.* Secundum Ægyptios incipit ab occasu solis; secundum Persas ab ortu solis; secundum Athenienses a vi hora diei; secundum Romanos vero a media nocte, unde et tunc

gallicinium est, quorum vox diei ostendit præconium, quando et mesonictios afflatus sit. *Inter.* Unde dicti sunt dies? *Resp.* Dies a diis sunt dicti, quorum nomina Romani quibusdam sideribus sacravunt. *Inter.* Qua ratione? *Resp.* Primum enim diem a sole appellaverunt, qui princeps est omnium siderum, sicut et idem dies caput est cunctorum dierum. Secundum a luna, quæ soli et splendore et magnitudine proxima est, et ex eo mutuatur [Ms., mutat] lum'n. Tertium ab stella Martis, quæ vesper vocatur. Quartum a stella Mercurii, quam quidam candidum circulum dicunt. Quintum ab stella Jovis, quam *Fætonem* [Isid., *Phaetonem*] aiunt. Sextum a Veneris stella, quam Luciferum asserunt, quæ inter omnia sidera plus lucis habet. Septimum vero a stella Saturni, quæ sexto cælo locata xx [Isid., xxx] annis fertur explere cursum suum.

Inter. Quare ab his vii stellis dies nominati sunt? *Resp.* Ideo enim ex his vii stellis nomina dierum gentiles dederunt, quia per easdem aliquid sibi effici existimarunt, dicentes, habere a sole spiritum, a luna corpus, a Mercurio ingenium et linguam, a Venere voluptatem, a Marte sanguinem, a Jove temperantiam, a Saturno humorem; talis quippe exstitit gentilium stultitia, qui sibi finxerunt tam ridiculosa figmenta.

Inter. Quomodo vocatur dies apud Hebreos? *Resp.* Apud Hebreos autem dies prima una sabbati dicitur, qui apud nos dies Dominicus est. *Inter.* Secunda sabbati quare appellatur? *Resp.* Secunda sabbati secunda feria, quem sæculares diem lunæ vocant. *Inter.* Quid tertia? *Resp.* Tertia sabbati tertia feria, quem diem illi Martis vocant. *Inter.* Quid est quarta? *Resp.* Quarta sabbati quarta feria est, qui Mercurii dies est a paganis. *Inter.* Quid est

C

D

E

F

G

H

I

K

L

M

N

O

P

Q

R

S

T

U

V

W

X

Y

quinta? *Resp.* Quinta sabbati quinta feria est, id est, quinta a die Dominico, qui apud gentiles Jovis vocatur. *Inter.* Quid est sexta? *Resp.* Sexta sabbati sexta feria dicitur, qui apud eosdem paganos Veneris vocatur. *Inter.* Sabbatum quid est? *Resp.* Sabbatum aut septimus a Dominico die est, quem gentiles Saturno dicaverunt, et Saturnum [*Isid.*, Saturni] nominaverunt.

Inter. Sabbatum quid interpretatur? *Resp.* Sabbatum autem ex Hebreo in Latinum requies interpretatur, eo quod in eo Deus quieverisset ab omnibus operibus suis. Melius autem in vocabulis dierum de ore Christiano ritus loquendi ecclesiasticus procedit; tamen si quem forte consuetudo traxerit, ut illud exeat ex ore, quod improbat in corde, intelligat illos omnes, de quorum nominibus appellati sunt hi dies, homines fuisse; et pro beneficiis [*Isid.*, et propter beneficia] quædam mortalia, quia plurimum potuerunt et eminuerunt in hoc sæculo, delati sunt eis ab amatoribus suis divini honores, et in diebus et sideribus. Sed primum a nominibus hominum et sidera nuncupata, et a sideribus dies sunt appellati.

Inter. Unde dieuntur ferie? *Resp.* Ferie autem a fando sunt nuncupatae, quod sit in eis nobis tempus dictionis, id est, in divino vel humano officio fari. Sed ex his festis diebus hominum causa institutos feriatos divinatorum sacrorum [*Isid.*, Sed ex iis festis dies instituti sunt hominum causa: feriat, causa divinatorum sacrorum].

Inter. Partes diei quot sunt? *Resp.* Tres. *Inter.* Quæ sunt hæ? *Resp.* Mane, meridies, et suprema. *Inter.* Quomodo mane? *Resp.* Mane lux matura et plena, nec jam crepusculum. *Inter.* Quare dicitur mane? *Resp.* Mane autem a manu est dictum. *Inter.* Qua ratione? *Resp.* Manum enim antiqui bonum dicebant; quid enim melius luce? Alii mane existimant vocari ab animabus, quarum [*Isid.*, a manibus, id est, diis, quorum, etc.] conversatio a luna ad terram est. Alii putant ab aere, quia manus, id est, clarus atque perspicuus.

Inter. Meridies quare vocatur? *Resp.* Meridies dicta quasi medidies, hoc est, mediusdies, vel quia tunc purior dies est. Merum enim purum dicitur, in toto enim die nihil clarius meridie, quando sol in medio cælo rutilat, et omnem orbem pari claritate illustrat.

Inter. Quid est suprema? *Resp.* Suprema est postrema pars diei, quando sol cursum suum in occasum vertit; et dicta suprema, quod superest ad partem ultimam diei.

Inter. Serum quare dicitur? *Resp.* Serum vocatum est a clausis seris, quando jam nox venit, ut unusquisque somno tutior sit.

Inter. Cur dicitur hodie? *Resp.* Hodie, quasi hoc die: sic et quotidie, non cotidie, ut sit quot diebus;

^a Bonum dicunt. Mana dies, vox familiaris veteribus Gallis, (inquit Valesius in Notitia Galliarum, pag. 762) notos mane salutantibus, qua ho-

alicubi aliter legitur, non a quota die, sed a continenti die cotidie dicitur.

Inter. Cras quare appellatur? *Resp.* Cras, quod est postea. Hesternum est pridie, et dictum hesternum ab eo, quod jam dies ipse sit a nobis extraneus, et prætereundo alienus.

Inter. Unde dicitur pridie? *Resp.* Pridie autem dictum quasi priori die. Perendie, id est, per ante diem, vel in antecessum, id est, prius.

Inter. Unde dicta est nox? *Resp.* Nox a nocendo est dicta, eo quod oculis noceat; quæ idcirco lunæ et siderum lucem habet, ne indecora esset, et ut consolarentur omnes nocte operantes, et ut quibusdam animantibus, quæ lucem solis ferre non possunt, ad sufficientiam temperaretur.

Inter. Alternatio diei et noctis cur facta est? *Resp.* Noctis autem et diei alternatio propter vicissitudinem dormiendi vigilandique effecta est, et ut operis diurni laborem noctis requies temperet.

Inter. Quare facta est nox? *Resp.* Aut quia longo itinere lassatur sol, et cum ad ultimum cæli spatium pervenit, clanguescit, ac tabefactus efflat suos ignes: aut quia eadem vi sub terras cogitur, qua super terras pertulit [*Forte*, protulit] lumen; et sic umbra terræ noctem facit. Unde et Virgilius (*Æn.* II, 250):

Ru't Oceano nox,
Involvens umbra magna terramque polumque.

Inter. Partes noctis quot sunt? *Resp.* Septem. *Inter.* Quæ? *Resp.* Vesper, crepusculum, conticinium, intempestum, gallicinium, matutinum, et diluculum.

Inter. Quid est vesper? *Resp.* Vesperum ab stella occidentali vocatum, quæ solem occiduum sequitur, et tenebras sequentes præcedit, de qua Virgilius (*Æn.* I, 378):

Ante diem clauso componit Vesper Olympo.

Inter. Unde sunt tenebræ dicte? *Resp.* Quod teneant umbras. *Inter.* Quid est crepusculum? *Resp.* Crepusculum est dubia lux. Nam creperum dubium dicimus, hoc est, inter lucem et tenebras.

Inter. Quid est conticinium? *Resp.* Conticinium est, quando omnes silent, conticescere enim silere est.

Inter. Quid est intempestum? *Resp.* Intempestum est medium et inactuosum, quod est tempus [*Isid.*, inactuosum noctis tempus], quando agi nihil potest, et omnia sopore quieta sunt. Nam tempus per se non intelligitur, nisi per actus humanos. Nam medium noctis actu caret: ergo tempestas inactuosa [*Isid.*, intempesta, inactuosa], quasi sine tempore, hoc est, sine actu, per quem dinoscitur tempus. Unde est: *Intempeste venisti.* Ergo tempesta dicitur, quia caret tempora, id est, actuum [*Isid. leg.*: Ergo intempesta vocatur, quia caret tempore, id est, actu].

Inter. Quid est gallicinium? *Resp.* Gallicinium propter gallos, lucis prænuntiatio [*Isid.*, lucis prænuntios] dictum.

nam faustamque diem amicis apprecabantur. Du Cange voc. *Mana*.

^b Hæc remordant cum opusculo de Orthographia.

Inter. Quid est matutinum? *Resp.* Matutinum est inter abscessum tenebrarum et auroræ adventum, et dictum matutinum, quod hoc tempus inchoante mane sit.

Inter. Quid est diluculum? *Resp.* Diluculum quasi incipiens parva dici lux. Hæc et aurora, quæ solem præcedit. Est autem aurora diei clarescentis exordium, et primus splendor aeris, qui Græce *Eos* [ἴως] dicitur. Nam nos per derivationem auroram vocamus, quasi *Eoruram* [Isid., *Eororam*]. Unde est illud:

Splendidus auctoris de vertice fulget Eous.

Inter. Quare dicitur ebdomada? *Resp.* Ebdomada dicta a numero septem dierum, quorum repetitione et menses et anni et sæculum peraguntur. *Inter.* Quia ratione? *Resp.* *Epta* [ἑπτὰ] enim Græci septem dicunt; hanc nos septimanam vocamus, quasi septem lucas. Nam *mane* lux est.

Inter. Unde appellatur dies octavus? *Resp.* Octavus autem dies, id est, primus ad quem reditur, et a quo rursus ebdomadis series oritur.

Inter. Mensis unde vocatus? *Resp.* Mensis nomen est Græcum de lunæ nomine tractum. *Inter.* Quomodo? *Resp.* Luna enim *menē* [μηνή] Græco sermone vocatur. Unde et apud Hebræos menses legitimi non ex solis circulo, sed ex lunæ cursu enumerantur, quod est de nova ad novam. Ægyptii autem primi propter lunæ velociorem cursum, et ne error computationis ejus velocitati [Isid., *velocitate*] accideret, ex solis cursu diem mensis adinvenerunt, quo tardior solis motus facilius poterat comprehendere.

Inter. Januarius quare vocatur? *Resp.* Januarius mensis a Jano est dictus, qui fuit a gentilibus ei consecratus: vel quia limes et janua sit anni. Unde et bifrons idem Janus pingitur, ut introitus anni et exitus demonstraretur.

Inter. Februarius unde appellatur? *Resp.* Februarius nuncupatur a Februa [Februo], id est, Plutone, cui eo mense sacrificabatur. Nam Januarium diis superis; Februarium diis Manibus Romani consecraverunt. Ergo Februarius a Februa, id est, Plutone, non a febre, quod est ægritudo, nominatur.

Inter. Martius unde appellatur? *Resp.* Martius appellatus est propter Martem Romanæ gentis auctorem: vel quod eo tempore cuncta animantia agantur ad marem, et ad concumbendi voluptatem.

Inter. Quomodo aliter vocatur? *Resp.* Appellatur autem idem et Mensis novorum, quia anni initium mensis est Martius; idem et November ab indicibus scilicet germinum, quia in eo viridantibus fructibus novis, transactionum probatur occasus.

Inter. Aprilis [Ita cod.] unde dicitur? *Resp.* Aprilis enim pro venere dicitur, quasi *afrendis* [Isid., *Aphrodis*]. *Inter.* Quomodo? *Resp.* Græce enim *Afrondis* [Isid., Ἀφροδίτη] Venus dicitur: vel quia in hoc mense omnia aperiuntur in florem, quasi aperilis.

Inter. Maius unde vocatur? *Resp.* Maius dicitur a Maia matre Mercurii: vel a majoribus natu, qui erant

A principes reipublicæ. Nam hunc mensem majoribus; sequentem vero minoribus Romani consecraverunt, 428 unde et *Junius* dicitur. Antea enim populus in centurias seniorum et juniorum divisus erat.

Inter. Julius et Augustus unde sunt dicti? *Resp.* Julius vero et Augustus de honoribus hominum Julii et Augusti Cæsarum nuncupati sunt. *Inter.* Quomodo vocabantur prius? *Resp.* Prius enim Quintilis et Sextilis vocabantur. *Inter.* Qua ratione? *Resp.* Quintilis, quia quintus erat a Martio, quem principem anni testantur esse Romani; sextilis vero similiter, quod sit sextus.

Inter. September unde nomen accepit? *Resp.* September enim nomen habet a numero et imbri; quia septimus est a Martio, et imbres habet; sic et October, November, atque December ex numero et imbribus acceperunt vocabula, quem numerum decurrentem December finit, pro eo quod denarius numerus præcedentes numeros claudit.

Inter. Kalendæ, Nonæ et Idus quare vocantur? *Resp.* Kalendas autem, Nonas et Idus propter festos dies Romani instituerunt, vel propter officia magistratum. *Inter.* Qua ratione? *Resp.* In his enim diebus conveniebant in urbibus. *Inter.* Cur specialiter nominatæ sunt? *Resp.* Quidam autem Kalendas a colendo appellari existimant. Apud veteres enim omnium mensium principia colebantur: sic et apud Hebræos. Idus autem plerique Latinorum ab edendo dictum putant, quod hi dies apud veteres epularum essent. Nonæ a nondinis vocatæ. Nondinæ autem sunt publicæ conventiones seu mercimonia.

Inter. Solestitium quare dicitur? *Resp.* Solestitium dictum quasi solis statio, quod tunc sole stante crescant dies vel noctes.

Inter. Quare dicitur æquinoctium? *Resp.* Æquinoctium appellatum est, quod tunc dies et nox horarum spatio æquali consistunt.

Inter. Solestitia quot sunt? *Resp.* Duo. *Inter.* Quæ? *Resp.* Unum æstivum octavo Kalendarum Juliarum, de quo tempore remeare sol ad inferiores incipit circulos. Aliud hiemale octavo Kal. Jan. quo tempore sol altiores incipit circulos petere. Unde et hiemalis solestitii dies minimus, sicut æstivi maximus invenitur.

Inter. Æquinoctia quot sunt? *Resp.* Duo. *Inter.* Quæ? *Resp.* Unum vernale, et aliud autumnale, quæ Græci *Isimrias* [ἰσημερινός] vocant. *Inter.* Hæc æquinoctia quo tempore fiunt? *Resp.* Unum est die octavo Kal. Aprilium. Alterum vero octavo Kal. Octobrium, quia annus olim in duas tantum partes dividebatur, hoc est, in æstivum et in hiemale; solestitium in duo emispheria.

Inter. Anni tempora quot sunt? *Resp.* Quatuor. *Inter.* Quæ? *Resp.* Primum est ver, secundum æstas, tertium autumnus, et quartum hiems. *Inter.* Unde dicuntur tempora? *Resp.* Dicta sunt autem tempora a communionis temperamento, quod invicem se humore, siccitate, calore, et frigore temperent. *Inter.* Quomodo aliter vocantur? *Resp.* Dicuntur etiam etiam

ricula, quia non stant, sed currunt. *Inter.* Qua ratione? *Resp.* Constat autem post factum mundum ex qualitate cursus solis, tempora in ternos menses fuisse divisa, quorum temporum talem veteres discretionem faciunt, ut primum mensem ver novum dicitur, secundum adultum, tertium vero præceps. Sic et æstas in suis tribus mensibus nova, adulta, et præceps. Item hiems nova, adulta, et præceps, sive extrema. Unde et est illud: Extreme sub casu hiems [*Isid.*, extremæ sub casum hiemis].

Inter. Ver unde appellatur? *Resp.* Ver autem dictum, quod viret. Tunc enim post hiemem vestitur tellus herbis, et in florem cuncta rumpuntur.

Inter. Æstas unde dicitur? *Resp.* Æstas dicitur ab æstu, id est a calore; et æstas quasi ustas, id est exusta et arida. Nam calor aridus est.

Inter. Autumnus unde appellatur? *Resp.* Autumnus a tempestate vocatus, quando et folia arborum cadunt, et omnia maturescunt.

Inter. Hiems quare dicitur? *Resp.* Hiems est ratio emisferii nuncupata [*Isid.* Hiemem autem ratio ... nuncupavit]. *Inter.* Quomodo? *Resp.* Quia tunc breviori solvitur [*Isid.* volvitur] circulo. Unde et hoc tempus bruma dicitur, quasi braxin [*Isid.*, βραχτιον ἡμῖνα], id est brevis: vel a cibo, quod major sit tunc vescendi appetitus. *Inter.* Qua ratione? *Resp.* Edacitas enim Græce bruma appellatur. Unde et *inbrumati* dicuntur, quibus fastidium est ciborum.

Inter. Hibernus quare ita vocatur? *Resp.* Hibernus autem inter hiemem et vernum, quasi hibernus [*Isid.*, hyvernus], qui plerumque a parte totam hiemem significat. *Inter.* Hæc tempora cui deputantur? *Resp.* Ascribuntur enim singulis partibus cæli. *Inter.* Quomodo? *Resp.* Ver quippe orienti datur, quia tunc ex terris omnia oriuntur. Æstas vero meridiano, eo quod pars ejus calore flagrantior sit. Hiems septentrioni, eo quod frigoribus et perpetuo gelu torpet. Autumnus occiduo, propter quod graves morbos habet. Unde et tunc omnia folia arborum defluunt. Ut autem autumnus abundet morbis, facit hoc confluunt frigidus et caloris et compugnancia intra se contrariorum aerum.

Inter. Annus quid est? *Resp.* Annus est solis anfractus, cum peractis ter centum sexaginta quinque diebus ad eadem loca siderum redit. *Inter.* Unde dicitur annus? *Resp.* Annus dictus est, quia mensibus in se recurrentibus volvitur. Unde et annulus, quasi annuus, id est, circulus, quod in se redeat. Unde et Virgilius (*Georg.* II, 402):

Atque in se sua per vestigia volvitur annus.

Sic enim apud Ægyptios indicabatur ante inventas litteras, picto dracone caudam suam mordente, quia in se recurrit. Alii annum dicunt *apotilavistai* [ἀπό τοῦ ἀνακεύσθαι], id est, ab innovatione, renovatur enim semper.

Inter. Quot sunt aliter annorum tempora? *Resp.* Annorum tempora tria sunt. *Inter.* Quæ sunt hæc? *Resp.* Aut enim lunaris est annus, qui continet dies

A xxx, aut solstitialis, qui continet XII menses, aut magnus omnibus planetis in eundem locum recurrentibus, quod sit post annos solstitiales plurimos.

Inter. Quid est æra, vel quis ea constituit? *Resp.* Æra singulorum annorum est constituta a Cæsare Augusto, quando primum censu exagitato [*Isid.*, censum exegit, ac] Romanum orbem descripsit. *Inter.* Unde dicitur æra? *Resp.* Dicta est autem æra ex eo, quod omnis orbis æs reddere professus est reipublicæ.

429 *Inter.* Olimpias unde dicitur? *Resp.* Olimpias apud Græcos est constituta apud Elidem Græciæ civitatem Eliis agentibus agonem et quinquennale certamen, quatuor mediis annis vacantibus; et ob hoc Elidum certaminis tempus olimpiadem vocaberunt, quadriennio in una olimpiade supputato.

Inter. Quid est lustrum? *Resp.* Lustrum est pentetesis, id est, quinquennium, quod quinto anno dicitur condi propter olimpiades a Romanis. Adhuc enim consules; adhuc non erat æra. Est enim quinquennale tempus. *Inter.* Quare ita vocatur? *Resp.* Ileo enim sic vocatur, eo quod censu super quinquennium in republica peracto urbs Roma lustrabatur.

Inter. Jubeleus quid interpretatur? *Resp.* Interpretatur enim remissionis annus. Est enim hebraicus et sermo et numerus, qui septenis annorum ebdomadibus, id est, xl et ix annis textitur, in quibus clangebantur tubæ, et ad omnes revertebatur antiqua possessio, debita absolvebantur, et confirmabantur libertates. Hunc numerum etiam in diebus Pentecostes et ipsi celebramus post Domini resurrectionem, remissa culpa et totius debiti girografo [chirographo] evacuato ab omni nexu liberi, suscipientes advenientem in nos gratiam Spiritus sancti. Hæc pauca tibi de temporum ratione prolata, quousque majora proferantur, sufficient.

CAPUT VII.

DE VETERI TESTAMENTO.

Quoniam omnia per diversas temporum successiones ab initio creature gesta atque conscripta, maxime in Vetere Testamento narrantur atque leguntur, idcirco si libet, prout nunc occurrit, disputemus inter nos, quæ diversitas atque multiplicitas in eodem Testamento habeatur.

Inter. Et quia hæc ita aguntur, dic mihi, Vetus Testamentum quare dicatur? *Resp.* Vetus enim Testamentum vocatur, quia veniente Novo cessavit, sicut ait Apostolus: *Vetera transierunt et ecce omnia facta sunt nova* (II Cor. v, 17).

Inter. Vetus Testamentum in quot libris dinumeratur? *Resp.* In XLV. *Inter.* Quomodo nominantur? *Resp.* Genesis, Exodus, Leviticus, Numerus, Deuteronomius, Josue, Judicum, Ruth, Libri Regum IV, Paralipomenon, Job, Psalterium, Proverbiorum, Ecclesiastes, Canticum Cantorum, Libri Prophetarum XVI, Tobi, Judith, Hester et Machabeorum.

Inter. Prolatis numeris quid in unoquoque co-

rum principaliter contineatur, brevi sermone ut **B** Dei ad eum per turbinem, et duplex ejus in fine remuneratio.

Inter. Quid in libro Psalmorum? *Resp.* Contineantur enim in eo allegorice ac typice sacramenta signata, sed specialiter natiuitas, passio et resurrectio Christi.

Inter. Quid in libro Psalmorum? *Resp.* Contineantur enim in eo allegorice ac typice sacramenta signata, sed specialiter natiuitas, passio et resurrectio Christi.

Inter. Quid in libro Psalmorum? *Resp.* Contineantur enim in eo allegorice ac typice sacramenta signata, sed specialiter natiuitas, passio et resurrectio Christi.

Inter. Quid in libro Psalmorum? *Resp.* Contineantur enim in eo allegorice ac typice sacramenta signata, sed specialiter natiuitas, passio et resurrectio Christi.

Inter. Quid in libro Psalmorum? *Resp.* Contineantur enim in eo allegorice ac typice sacramenta signata, sed specialiter natiuitas, passio et resurrectio Christi.

Inter. Quid in libro Psalmorum? *Resp.* Contineantur enim in eo allegorice ac typice sacramenta signata, sed specialiter natiuitas, passio et resurrectio Christi.

Inter. Quid in libro Psalmorum? *Resp.* Contineantur enim in eo allegorice ac typice sacramenta signata, sed specialiter natiuitas, passio et resurrectio Christi.

Inter. Quid in libro Psalmorum? *Resp.* Contineantur enim in eo allegorice ac typice sacramenta signata, sed specialiter natiuitas, passio et resurrectio Christi.

Inter. Quid in libro Psalmorum? *Resp.* Contineantur enim in eo allegorice ac typice sacramenta signata, sed specialiter natiuitas, passio et resurrectio Christi.

Inter. Quid in libro Psalmorum? *Resp.* Contineantur enim in eo allegorice ac typice sacramenta signata, sed specialiter natiuitas, passio et resurrectio Christi.

Inter. Quid in libro Psalmorum? *Resp.* Contineantur enim in eo allegorice ac typice sacramenta signata, sed specialiter natiuitas, passio et resurrectio Christi.

Inter. Quid in libro Psalmorum? *Resp.* Contineantur enim in eo allegorice ac typice sacramenta signata, sed specialiter natiuitas, passio et resurrectio Christi.

* *Isid.*, libr. Proœmiorum, a quo in multis differt.

Inter. Quid in libro Psalmorum? *Resp.* Contineantur enim in eo allegorice ac typice sacramenta signata, sed specialiter natiuitas, passio et resurrectio Christi.

Inter. Quid in libro Psalmorum? *Resp.* Contineantur enim in eo allegorice ac typice sacramenta signata, sed specialiter natiuitas, passio et resurrectio Christi.

Inter. Quid in libro Psalmorum? *Resp.* Contineantur enim in eo allegorice ac typice sacramenta signata, sed specialiter natiuitas, passio et resurrectio Christi.

Inter. Quid in libro Psalmorum? *Resp.* Contineantur enim in eo allegorice ac typice sacramenta signata, sed specialiter natiuitas, passio et resurrectio Christi.

Inter. Quid in libro Psalmorum? *Resp.* Contineantur enim in eo allegorice ac typice sacramenta signata, sed specialiter natiuitas, passio et resurrectio Christi.

Inter. Quid in libro Psalmorum? *Resp.* Contineantur enim in eo allegorice ac typice sacramenta signata, sed specialiter natiuitas, passio et resurrectio Christi.

Inter. Quid in libro Psalmorum? *Resp.* Contineantur enim in eo allegorice ac typice sacramenta signata, sed specialiter natiuitas, passio et resurrectio Christi.

Inter. Quid in libro Psalmorum? *Resp.* Contineantur enim in eo allegorice ac typice sacramenta signata, sed specialiter natiuitas, passio et resurrectio Christi.

Inter. Quid in libro Psalmorum? *Resp.* Contineantur enim in eo allegorice ac typice sacramenta signata, sed specialiter natiuitas, passio et resurrectio Christi.

Inter. Quid in libro Psalmorum? *Resp.* Contineantur enim in eo allegorice ac typice sacramenta signata, sed specialiter natiuitas, passio et resurrectio Christi.

Inter. Quid in Abdia? *Resp.* Increpatio mystica A superbiæ Edom, prioris videlicet populi audaciam, quod Christum occiderit; et futuram salutem Domini.

Inter. Quid in Jona? *Resp.* Figuram gerens passionis mortisque vel resurrectionis Christi, in naufragio videlicet suo et projectione de navi in mare: nec non et de absorbtione ceti trium dierum ac noctium, vel quod in Ninive penitentiam mundo prædixerit.

Inter. Quid in Michea? *Resp.* Comminatur Samariæ iram Domini ob causam simulacrorum: interitumque venturum populo Israhelico denuntiat, et iocum, in quo nasceretur Christus, demonstrat.

Inter. Quid in Naum? *Resp.* Pronuntiat simula- B cra gentium exterminanda, nec non et urbem sanguinum Hierusalem: post cuius interitum pedes annuntians pacem, id est, Salvatoris adventum Christi proclamatur.

Inter. Quid in Abacuc? *Resp.* In principio voluminis sui descripsit diabolum cum membris et moribus suis: in fine vero pronuntiat adventum et passionem Salvatoris.

Inter. Quid in Sophonia? *Resp.* Prædicat enim contritionem montis Sion, qui est collis Hierusalem: nec non et aliarum gentium eversionem, terroremque diei iudicii intonat: et tertium diem resurrectionis Christi prophetat, atque in adventum Christi totum orbem sub uno iugo Domino servitutum annuntiat.

Inter. Quid in Aggea? *Resp.* Restauratio templi C Domini, et contritio gentium vel commotio totius mundi, et adventus Christi, seu captivitas populi.

Inter. Quid in Zacharia? *Resp.* Leguntur enim in eo visiones diversæ, quæ longum est numerare; in quibus etiam diversa mysteria intelligenda esse noscuntur.

Inter. Quid in Malachia? *Resp.* Demonstrat enim in principio voluminis sui odium Judæorum in Esau, et dilectionem minoris populi in Jacob. In sequentibus autem reprobatur Judææ victimas [Isid., veteres Judææ victimas], et sacrificium transferre annuntiat; in finem vero adventum Domini et diem iudicii, justorumque præmia et impiorum pœnas; Johannis vero adventum primum et Eliæ secundum D annuntiat.

Inter. Quid in Esdra? *Resp.* Renovatio murorum Hierusalem et templi, sive altaris; nec non et juris sacerdotii restitutio, seu sanctæ religionis culmen multis opibus gentium et principum Persarum manneribus perornatum.

Inter. Quid in Machabeorum Libris est intelligendum? *Resp.* Prænotant enim prælia inter Hebræorum duces et gentes Persarum, pugnamque Sabætorum et nobiles Machabeorum triumphos; fœdus quoque amicitiarum cum Romanorum ducibus actaque legationum.

Inter. Hi libri, de quibus actenus rationem pro-

* Vide que notavimus ad libr. I adversus Elipandum hujusce tom. col. 254.

tulisti, in quot ordines secundum Hebræos dividuntur? *Resp.* In tres. *Inter.* Quomodo? *Resp.* In legis scilicet, prophetarum et agyographorum.

Inter. Primus ordo legis quomodo accipiendus est? *Resp.* Primus ordo legis in quinque libris accipitur. *Inter.* Qui sunt hi? *Resp.* Primus est *Breith*, quod est Genesis; secundus *Elesinod*, quod est Exodus; tertius *Vaieera*, quod est Leviticus; quartus *Vagedaber*, quod est Numerus; quintus *Heliadabarim*, quod est Deuteronomius. Hi sunt quinque libri Moysi, quos Hebræi *Thorat*, Latini *Legem* appellant, et hæc proprie lex appellatur, quæ per Moysen data est.

Inter. Ordo secundus qualis est? *Resp.* Secundus ordo est Prophetarum, in quo continentur libri octo.

Inter. Quomodo nominantur? *Resp.* Primus est *Josue Bennon*, qui Latine *Jesu Nave* dicitur. Secundus *Sophthim*, quod est Judicum. Tertius *Samuel*, qui est Regum primus. Quartus *Malachim*, qui est Regum secundus. Quintus *Esaias*. Sextus *Hieremias*. Septimus *Ezechiel*. Octavus *Tharesra*, qui dicitur xii prophetarum; qui libri, quia sibi pro brevitate adjuncti sunt, pro uno accipiuntur.

Inter. Qualis est ordo tertius? *Resp.* Tertius ordo est agyographorum, id est, sancta scribentium dicta, qui sunt libri novem. *Inter.* Quomodo vocantur? *Resp.* Primus appellatur *Job*. Secundus *Psalterium*. Tertius *Masloth*, quod est *Proverbia Salomonis*. Quartus *Caleth*, quod est *Ecclesiastes*. Quintus *Syrasirim*, quod *Canticum Canticorum*. Sextus *Daniel*. 431 Septimus *Dabreiam'n*, quod est Verba dierum, hoc est Paralipomenon. Octavus *Hesda*. Nonus *Hester*, qui simul omnes quinque, octo, et novem fiunt xxii, sicut superius dictum est.

Inter. Habentur plures libri Veteris Testamenti, an non? *Resp.* Habentur utique. *Inter.* Qui sunt hi? *Resp.* Quidam autem *Ruth*; et *Cynoth*, quod Latine dicitur *Lamentatio Hieremie*, agyographis adjiciunt, et xxiiii volumina Veteris Testamenti faciunt, juxta xxiiii seniores, qui ante conspectum Domini assistunt.

Inter. Inveniuntur amplius ex libris Veteris Testamenti? *Resp.* Etiam. *Inter.* Quomodo? *Resp.* Habentur etiam ordo quartus eorum librorum, qui in canone Hebraico non sunt. *Inter.* Quomodo vocantur illi? *Resp.* Primus est *Liber Sapientiæ*. Secundus *Ecclesiasticus*. Tertius *Tobi*. Quartus *Judith*. Quintus et sextus *Machabeorum*, quos licet Judæi inter apografa separent; Ecclesia tamen Christi inter divinos libros honorat et prædicat *.

Inter. Transactis nominibus et ordinibus, vel etiam quid ex parte in eisdem libris continetur, nunc obsecro, ut scriptores eorum, qui fuissent, nec non et vocabula, quare unusquisque eorum ita vocetur, mihi aperias. *Resp.* Vere, frater, magnam et difficilem rem a me requiris, quam tamen; prout Domino volente valeo, tibi exponam.

Inter. Dic ergo mihi, Veteris Testamenti Librorum

auctores qui fuissent? *Resp.* a Veteris Testamenti secundum Hebreorum traditionem hi perhibentur auctores. Primus Moyses divinæ historiæ cosmograficon in quinque voluminibus edidit, quod Pentateucum nominatur. *Inter.* Quare ita vocatur? *Resp.* Pentateucus autem a quinque voluminibus dicitur. *Inter.* Qua ratione? *Resp.* Penta enim Græce [quinque] theucos vero volumen vocatur, ubi et Genesis primus vocatur. *Inter.* Unde Genesis dicitur? *Resp.* Genesis liber inde appellatur, eo quod exordium mundi et generatio sæculi in eo contineatur.

Inter. Exodus unde nomen accepit? *Resp.* Exodus vero exitum ab Ægypto vel egressum populi Israhel digerit, et ex ea causa nomen accepit.

Inter. Leviticus unde dicitur? *Resp.* Leviticus appellatus eo quod Levitarum ministeria et diversitatem victimarum exsequitur, totusque in eo ordo Leviticus admutatur [*Isid.*, adnotatur]

Inter. Numerus [*Leg.*, Numerorum] liber quare dicitur? *Resp.* Numerus liber vocatur, eo quod in eo egressæ de Ægypto tribus dinumerantur, et xl. ac duarum per eremum mansionum in eo descriptio continetur.

Inter. Deuteronomium cur ita appellatus est? *Resp.* Deuteronomium Græco sermone appellatur, quod Latine interpretatur secunda lex, id est, repetitio, et evangelicæ legis præfiguratio, qui sic ea habet, quæ priora sunt, ut tamen nova sint omnia, quæ in eo replicantur.

Inter. Josue a quo nomen accepit? *Resp.* Josue liber nomen accepit ab Jesu, filio Nave, cujus historiam continet: scriptorem vero ejus eundem Josue Hebrei asserunt, in cujus textu post Jordanis transitum regna hostium subvertuntur, terra populo dividitur, et per singulas urbes, vicos, montes, atque conuicia Ecclesiæ, cœlestisque Hierusalem spiritalia regna præfigurantur.

Inter. Judicium unde nominatur? *Resp.* Judicium nominatur a principibus populi, qui præfuerunt in Israhel post Moysen et Josue, antequam David et cæteri reges existerent. Hunc librum e. l. d. i. s. e. creditur Samuhel.

Inter. Samuhelis liber, quare ita appellatur? *Resp.* Liber Samuhelis ejusdem Samuhel nativitatem et sacerdotium et gesta describit, idcirco et ab eo nomen accepit: et quamvis hic liber Saul et David historiam contineat, utrique tamen ad Samuhelem referuntur, quia ipse unxit Saul in regem, ipse David in regem futurum. Cujus libri primam partem conscripsit idem Samuhel; sequentia vero ejus usque calcem scripsit David.

Inter. Malachim [*Isid.*, Melachim] cur ita nominatur? *Resp.* Malachim liber proinde appellatur, eo quod reges Judæ et Israheliticæ gentis, gesta que eorum per ordinem digerit temporum. Malachim Hebraice, Latine regum interpretatur. Hunc librum Hieremias primus in unum volumen coegit. Nam antea sparsus erat per singulorum regum historias.

* Ex *Isid.* libr. vi *Orig.*, cap. 2.

Inter. Paralipomenon qua lingua appellatur? *Resp.* Paralipomenon Græce dicitur, quod nos prætermisorum vel reliquorum dicere possumus, quia ea, quæ in Lege nec non in Regum libris vel omissa, vel non plena relata sunt, in isto summatim ac breviter explicantur.

Inter. Scriptor libri Job qui fuit? *Resp.* Librum Job quidam Moysen scripsisse arbitrantur, alii unum ex prophetis; nonnulli vero eundem Job post plagam suæ passionis scriptorem fuisse æstimant, arbitantes, ut qui certamina spiritualis pugnæ sustinuit, ipse narraret quas victorias expedit. Principia autem et fines libri Job apud Hebreos prosa oratione texta sunt; media autem ipsius ab eo loco, qui ait: *Pereat dies, in qua natus sum*, usque ad eum locum: *Idcirco ipse me reprehendo et ago pœnitentiam* (*Job.* iii, 3 et seqq.), omnia heroico metro discurrunt.

Inter. Liber Psalmorum qua lingua dicitur? *Resp.* Psalmorum liber Græce Psalterium, Hebraice Nabella, Latine organum dicitur: vocatus autem Psalmorum liber, quia uno propheta canente ad psalterium chorus consonando responderet. Titulus autem in Psalmis Hebraicis ita est: *Hyspysta* librum [*Isid.*, *Thechim*], qui interpretatur volumen hymnorum. Auctores autem psalmorum, qui ponuntur in titulis, Moyses scilicet et David, et Salomon, Asaph, Æthan et Idithun et filii Core, Eman [*Eszrahelitæ* (*Omitt. Isid.*)] et reliquorum, quos Esdras uno volumine comprehendit. Omnes autem psalmi apud Hebreos metrico carmine constant esse compositi. Nam in more Romani Flacci, et Græci Pindari, nunc alii iambico currunt, nunc Eszrahelitæ Alchaico [*Isid.*, nunc elegiaco] personant, nunc Saffico nitent, trimetro vel tetrametro pede incedentes.

Inter. Libri Salomonis qua ratione consistunt? *Resp.* Salomon, filius David, rex Israhel juxta numerum vocabulorum suorum tria volumina edidit, 432 quorum primum est *Masloth* [*Isid.*, *Misse*], quem Græci *Parabolas*, Latini *Proverbiorum* nominant, eo quod in ipso sub comparativa similitudine figuras verborum et imagines veritatis ostenderit; ipsam autem veritatem ad intelligendum legentibus reservavit. Secundum librum *Coeth* vocavit, qui Græce *Ecclesiastes* dicitur, Latine *Concionator*, eo quod sermo ejus non specialiter ad unum, sicut in Proverbiis, sed ad universos generaliter dirigatur, docens omnia, quæ in mundo cernimus, caduca esse et brevia, et ob hoc minime appetenda. Tertium librum *Syrasyrin* [*Isid.*, *sir hysirim*] prænotavit, qui in Latinam linguam vertitur *Cantica Canticorum*, ubi per epitalamium carmen conjunctionem Christi et Ecclesiæ mystice canit.

Inter. Quare dicitur *Cantica Canticorum*? *Resp.* Dictum autem *Canticum Canticorum*, eo quod omnibus canticis præferatur, qui in Scripturis sacris habentur; sicut quædam in Lege dicuntur sancta, quibus majora sunt sancta sanctorum. Horum autem trium librorum carmina exametris, et pentametris

versibus apud suos composita perhibentur, ut Jese-
phus, Hieronymusque scribunt.

Inter. Librum Esaie quis composuit? *Resp.* Esaias evangelista potius quam propheta, edidit librum suum, cujus omnis textus eloquentiæ prosa incedit; canticum vero exámetro et pentámetro cursu [*Isid.*, versu] discurrit.

Inter. Hieremiæ quis? *Resp.* Hieremias similiter edidit librum suum cum Threnis ejus, quos nos Lamenta vocamus, eo quod in tristioribus rebus funeribusque adhibeantur, in quibus quadruplex diverso metro composuit alfabetum, quorum duo prima quasi Saffico metro scripta sunt, quia tres versiculos, qui sibi nexi sunt, et ab una tantum littera incipiunt, heroicum comma concludunt. Tertium alfabetum trimetro scriptum est, et a ternis litteris, id est, terni versus [*Isid.*, iidem versus] incipiunt. Quartum alfabetum simile primo et secundo habetur.

Inter. Ezechielis et Danihelis quis? *Resp.* Ezechiel et Danihel a viris quibusdam sapientibus scripti esse perhibentur, quorum Ezechiel principia et fines multis habet obscuritatibus involuta. Danihel vero claro sermone regna orbis pronuntiat, et tempus adventus Christi manifestissima prædicatione annotat. Hi sunt quatuor prophetae, qui majores vocantur, quia prolixia volumina condiderunt.

Inter. Libri XII Prophetarum auctores qui fuerunt? *Resp.* Libri XII Prophetarum auctorum suorum nominibus prænotatur, qui propterea dicuntur minores, quia sermones eorum breves sunt. Unde et connexi sibi inter invicem in uno volumine continentur, quorum nomina hæc sunt: Osee, Johel, Amos, Abdias, Jonas, Micheas, Naum, Abacuc, Sophonias, Ageus, Zacharias, et Malachias.

Inter. Esdræ libri quis auctor exstitit? *Resp.* Esdræ liber auctoris sui titulo prænotatur, in cujus textu ejusdem Esdræ Neemiæque sermones pariter continentur. Ne quemquam moveat, quod unus Esdræ dicitur liber, quia secundus, tertius et quartus non habentur apud Hebræos, sed inter apocriphos deputantur.

Inter. Librum Hester quis scripsit? *Resp.* Hester librum ipsa creditur conscripsisse, in quo eadem regina, sub figura Ecclesiæ, Dei populum a servitute et morte eripuisse scribitur, atque interfecto hoste Aman, qui interpretatur iniquitas, dei celebritas in posteros mittitur.

Inter. Libri Sapientiæ et Ecclesiastici, Judith, Tobia, atque Machabeorum scriptores qui esse dicuntur? *Resp.* Liber Sapientiæ apud Hebræos nusquam est; unde et ipse titulus Græcæ magis eloquentiam redolet. Hunc Judei Filonis esse affirmant: qui proinde Sapientia nominatur, quia in eo Christi adventus, qui est sapientia Patris, et passio ejus evidenter exprimitur. Librum autem Ecclesiasticum certissime Jesus filius Sirach Jerosolimita nepus

^a Propter eloqui similitudinem. Confer versus poematis 6, col. 754.

His duo junguntur per parad. 9 na libri

[*Ita cod.*] Jesu sacerdotis magni composuit, de quo meminit Zacharias. Qui liber apud Latinos, propter eloqui similitudinem a Salomonis titulo prænotatur. Dictus autem Ecclesiasticus, eo quod totius Ecclesiæ disciplinæ [*Isid.*, disciplina] religiosæ conversationis magna cura et ratione sit editus. Illic et apud Hebræos reperitur, sed inter apocriphos habetur. Judith vero et Tobii sive Machabeorum libri quibus auctoribus scripti sunt, minime constat. Habent autem vocabula ex eorum nominibus, quorum gesta scribunt. Hæc pauca de Veteri Testamento hac vice tibi sufficiant.

CAPUT VIII.

DE NOVO TESTAMENTO.

Inter. Ea quæ de illo dixisti, sufficiunt, sed quare Novum Testamentum dicatur, ut mihi aperias, obsecro. *Resp.* Novum Testamentum ideo vocatur, quia innovat; non enim illud discunt, nisi homines renovati ex vetustate per gratiam et pertinentes jam ad testamentum novum, quod est regnum coelorum.

Inter. Ordines librorum Novi Testamenti qui sunt? *Resp.* Duo. *Inter.* Qui? *Resp.* Primus est evangelicus, in quo sunt Mattheus, Marcus, Lucas et Johannes. Secundus apostolicus, in quo sunt Paulus in XIV Epistolis, Petrus in duabus, Johannes in tribus, Jacobus et Judas in singulis, Actus Apostolorum et Apocalipsis.

Inter. Auctores hujus Novi Testamenti qui fuerunt? *Resp.* Quatuor libros Evangeliorum quatuor supra nominati singulariter conscripserunt.

Inter. Nunc peto, ut mihi exponas quis eorum primus, et qua lingua, vel ubi et unde Evangelium conscripsisset? Similiter de secundo, tertio, et quarto facere non renuas. *Resp.* ^b Primus Mattheus conscripsit Evangelium litteris Hebraicis et sermonibus, in Judæa initiatus evangelizare ab humana Christi nativitate dicens: *Liber generationis Jesu Christi filii David, filii Abraham (Matth. 1, 1)*. Significans descendisse corporaliter ex semine patriarcharum Christum, sicut promissum erat in prophetis per Spiritum sanctum. Secundus Marcus plenus Spiritu sancto scripsit Evangelium Christi eloquio Græco in Italia secutus Petrum ut discipulus. Is initium a spiritu prophetali fecit dicens: *Vox clamantis in deserto: Parate viam Domino (Marc. 1, 3)*, ut ostenderet Christum post assumptionem carnis Evangelium prædicasse mundo. Ipse enim Christus et propheta dictus est, sicut scriptum est: *Et prophetam in gentibus posui te (Jer. 1, 5)*. Tertius Lucas inter omnes evangelistas Græcis sermonibus [*Isid.*, Græci sermonis] eruditissimus, quippe ut medicus, in Græcia Evangelium scripsit Theophilo episcopo, initiatus a sacerdotali spiritu dicens: *Fuit in diebus Herodis regis Judæ sacerdos quidam nomine Zacharias (Luc. 1, 5)*. Ut manifestaret Christum post nativitatem carnis et prædicationem Evangelii hostiam fuisse effectum pro salute mundi: ipse est enim sa-

Quorum quippe prior Sapientia dicitur alma Notantur Jesu nomine posterior.

^b Isidorus, loc. cit.

cerdos, de quo dictum est in Psalmis : *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech* (Psal. cix, 4). Ubi enim Christus advenit, sacerdotium Judæorum obmutuit, lex et prophetia cessavit. Quartus Joannes scripsit Evangelium ultimus in Asia, incipiens a Verbo, ut ostenderet eundem Salvatorem, qui pro nobis dignatus est nasci et pati : ipsum ante sæcula Dei Verbum esse : ipsum cœlo venisse, et post mortem ad cœlum iterum remeasse.

Inter. Nunc volo ut mihi exponas, quare quatuor sint qui hæc gesta conscripserunt? seu etiam, qui sint hi quatuor, qui divino Spiritu, annuntiante Propheta, signati sunt? *Resp.* Ideo ergo conscriptores gestæ (sic) Evangeliorum quatuor esse dicuntur, quia, dicente Propheta, quatuor animalia ostensa esse leguntur, quorum primum animal tenens similitudinem hominis, secundum leonis, tertium vituli, quartum vero aquilæ. Sed hi quatuor has habentes figuras evangelistas esse non dubium est.

Inter. Isti evangelistæ quare quatuor animalibus assimilati sunt? *Resp.* Quia per quatuor mundi partes fides Christianæ religionis eorum prædicatione disseminata est.

Inter. Quare dicuntur animalia? *Resp.* Quia propter animam hominis prædicatur Evangelium Christi. Nam et oculis plena erant intus et foris, quoniam prævident Evangelia, quæ dicta sunt a prophetis, et quæ promiserat in priori. Crura autem eorum recta, quia nihil pravum in Evangeliiis reperitur; et alas habentes senas tegentes crura et facies suas : revelata sunt enim quæ tegebantur in adventu Christi.

Inter. Dic mihi cur evangelista in generatione Christi ordinem præposterum posuisset, cum ante David, et postea nominavit Abraham? *Resp.* Hic ordo in hoc loco necessitate est commutatus; quoniam si primum posuisset Abraham, et postea David, rursus ei repetendus erat Abraham, ut series generationis Christi texeretur.

Inter. Quare cæteris prætermisissis horum filium eum nuncupavit? *Resp.* Ideo illum istorum filium esse dixit, quia ad hos tantum facta esse repromissio legitur. *Inter.* Qualiter promissio facta est ad Abraham, et qualiter ad David? *Resp.* Abrahæ dictum est : *In semine tuo benedicentur omnes gentes* (Gen. xxii, 18) terræ, quod est Christus. David vero : *De fructu ventris tui ponam super sedem tuam* (Psal. cxxxi, 11).

Inter. Ordine primo Novi Testamenti finito, dic, secundi ordinis, qui sequitur, auctores qui fuissent. *Resp.* Prout intelligo, dicam. *Inter.* Dic ergo Epistolas Pauli quis scripsit; et quot sunt, vel ubi et ubi leguntur scriptæ? *Resp.* * Paulus apostolus suas scripsit Epistolas xiv. Ex quibus novem vii Ecclesiis scripsit; reliquas vero discipulis suis, Timotheo, Tito et Filimoni [Leg., Philemoni]. Ad Hebræos autem Epistola plerisque e Latinis ejus esse incerta est, propter dissonantiam sermonis, eandemque alii

B Barnabam scripsisse; alii a Clemente scriptam fuisse suspicantur.

Inter. Petri quis, aut quot, vel quomodo nominantur? *Resp.* Petrus scripsit duas nominis sui Epistolas, quæ catholicæ ideo nominantur, quia non uni tantum populo vel civitati, sed universis gentibus generaliter scriptæ sunt.

Inter. Jacobi, Joannis et Judæ quis? *Resp.* Jacob, Joannes et Judas suas scripserunt Epistolas.

Inter. Actuum apostolorum scriptor quis exstitit? *Resp.* Actus apostolorum primordia fidei Christianæ in gentibus, et nascentis Ecclesiæ historiam digerit. Actuum apostolorum scriptorem Lucam esse evangelistam manifestum est, in quo opere nascentis Ecclesiæ infantia textitur, et apostolorum historia retinetur. Unde et *Actus apostolorum* dicitur.

Inter. Apocalypsin quis, aut quo tempore, vel ubi? *Resp.* Apocalypsin librum Joannes evangelista scripsit eo tempore, quo ob Evangelii prædicationem in insula Pathmos traditur religatus [Leg., relegatus]. *Inter.* Apocalypsis qua lingua dicitur, vel quid interpretatur? *Resp.* Apocalypsis autem ex Græco, in Latinum revelatio interpretatur. *Inter.* Revelatio quid est? *Resp.* Revelatio est manifestatio eorum quæ abscondita erant, juxta quod ipse Joannes dicit : *Apocalypsis Jesu Christi, quem dedit illi Deus palam facere servis suis* (Apoc. i, 1). Hi et cæteri, quos in Veteri Testamento paulo superius dinumeravimus, sunt scriptores sacrorum Librorum per Spiritum sanctum loquentes ad eruditionem nostram, et præcepta vivendi, et credendi regulam conscripserunt. Præter hæc alia volumina *apocryfa* nuncupantur.

Inter. Quare dicuntur apocryfa? *Resp.* Apocryfa autem dicta, id est, secreta, quia in dubium veniunt; est enim earum occulta origo, nec patet Patribus, e quibus usque ad nos auctoritas veracium Scripturarum certissima et notissima successione pervenit. In his apocryfis, etsi invenitur aliqua veritas, tamen propter multa falsa, nulla est in eis canonica auctoritas, quæ recte a prudentibus judicantur, non esse eorum credenda, quibus ascribuntur (Cod., ascribunt). Nam multa et sub nominibus prophetarum, et recentiora sub nominibus apostolorum ab hæreticis proferuntur, quæ omnia sub nomine apocryforum auctoritate canonica diligenti examinatione remota sunt.

434 *Inter.* Ecce protulisti quadam ex parte interpretationes [Cod., intemptationes], et numeros, ordinesque atque scriptores, necnon et vocabula librorum Novi Testamenti; nunc peto ut quidquid in eis contineatur, per singula currens brevi sermone mihi exponas. *Resp.* Nequaquam ab his, volente Domino, lassabo. *Inter.* Dic ergo mihi, quid in libris Novi Testamenti principaliter contineatur? *Resp.* Prout ille concedere dignatur, a quo et Vetus et Novum exortum est Testamentum, juxta quod nunc ratio exigit, dicam.

* Isidorus, loc. cit.

Inter. Jam quia libri Evangeliorum in principio illorum, sicut dignum est, positi sunt, dic mihi quid in eis habeatur? *Resp.* Prout valeo, in paucis tibi dicam. Continetur enim in illis prædicatio, quæ tamen una esse dignoscitur, quia ex uno eodemque ore divinitatis processit. Hæc sunt enim quatuor flumina de uno Paradisi fonte manantia, quæ per totum mundum cœlestes prædicationes ministrant, et de fluento [Cod., fluentia] gratiæ ac fidei virorem infundunt.

Inter. Quid continetur in Epistolis Pauli? *Resp.* In illa quam scripsit ad Romanos, fidem Romanæ plebis collaudat; in illis ad Corinthios geminam doctrinam castigat; ad Galatas per gratiam fidei excludit opera legis; ad Ephesios, magnificat eos in fide quam acceperunt; ad Colossenses laudat eos pro eo quod in fide perstiterunt; ad Philippenses gratulatur eos Evangelium custodisse; ad Thessalonicenses fidem [Forte, fide], et operibus credidisse et persecutionem tolerasse eos gloriatur; ad Timotheum vero et Titum instruit Ecclesias; ad Philemonem rogat de Onesimo servo emendato. In ultima vero quam scripsit ad Hebræos, qui in Christo crediderant, et postmodum persecutionibus judaicis territi a fide recesserant, confortat atque ad gratiam Evangelii revocat.

Inter. Quid habetur in epistolis Petri? *Resp.* Est enim ibi profunditas sensus, eo quod repleti sint sensibus, ut per eas divinæ scientiæ sensus possint perscrutari.

Inter. Quid in Jacobi? *Resp.* Ædificatio Ecclesiæ et infusio charitatis in amore Dei et fraterna dilectione. In secunda (Joannis) dilectionis studium hortatur. In tertia laus Gagli [Gaili] in studio veritatis et opera misericordiæ versatur.

Inter. Quid in Judæ? *Resp.* Increpatio blasphemantium in Christo. *Inter.* Quid in Actibus apostolorum? *Resp.* Historia nascentis Ecclesiæ, et descriptio operis fidei.

Inter. Quid in Apocalypsi? *Resp.* Multa quidem et difficultia in eo leguntur, sed breviter ex eo aliqua tibi proferam. Continetur enim in ipso filii hominis sedes in throno et xxiii seniores: necnon et quatuor animalia præcedentia ante thronum, notaturque ibi finis mundi, pugna Michaelis cum dracone, interitus Antichristi, punitio diaboli et ad ultimum resurrectio mortuorum, et novitas cœli ac terræ vel cætera.

Hæc pauca, frater, de Novo Testamento ad præsens libenter suscipe, donec, Deo volente, ex eo tibi majora proferam.

CAPUT IX. — DE GRADIBUS TOTIUS ECCLESIE DIGNITATIS.

Inter. Dic ergo, frater, gradus ecclesiastici quot sunt? *Resp.* De his quæ nunc temporis, Deo volente, nobis convenire possunt, octo sunt. *Inter.* Quomodo nominantur? *Resp.* Primus ostiarius, secundus psalmista, tertius lector; quartus exorcista, quintus acolythus, sextus subdiaconus, septimus diaconus, octavus vero presbyter.

Inter. Modo volo ut dicas mihi quare dicitur ostiarius? *Resp.* Secundum quod legi faciam. Ostiarii dicti sunt, eo quod præsent ostiis templi, ut sciant recipere fideles et infideles respuere. Unde et Dominus ostiarius dignatus est fieri, cum ostia inferni aperuit, et electos suos inde abstulit, reprobos autem reliquit.

Inter. Unde vocatur psalmista? *Resp.* Ab psalmis canendis. Ipsi enim canunt, ut excitent animas ad compunctionem audientium.

Inter. Quare dicuntur lectores? *Resp.* Dicti sunt lectores a legendo. Illi enim prædicant populis quod sequantur. Unde et Dominus lector dicitur, quando aperuit Dominus librum Isaïæ prophetæ et legit in medio plebis dicens: *Spiritus Domini super me, propter quod unxit me, evangelizare pauperibus misit me* (Isai. LXI, 1; Luc. IV, 18).

Inter. Quare dicitur exorcista? *Resp.* Exorcista ex Græco in Latinum adjuvantes sive increpantes vocantur. Unde et Dominus exorcista fuit, quando septem dæmonia de Maria Magdalene eiecit.

Inter. Unde dicitur acolythus, aut quale ministerium habet? *Resp.* Acolythis Græce, Latine vero cerosferarii dicuntur a deportandis cereis, quando legendum est Evangelium et sacrificium offerendum.

Inter. Quare vocatur subdiaconus? *Resp.* Ideo subdiaconi appellantur, quia subjacent præceptis et officiis levitarum. Oportet enim illis.... [In Ms., Aplm] honestare altare, et aquam præparare in ministerio altaris. Unde et Dominus subdiaconus est appellatus, quia in Cana Galilee aquam in vinum convertit.

Inter. Dic mihi, qua lingua dicitur diaconus, aut unde dictus est diaconus? *Resp.* Diaconus enim Græce, Latine minister dicitur, quia sicut in sacerdote consecratio, ita et in diacono ministerii dispensatio habetur. Unde et Dominus diaconus dictus est, quando lavit pedes discipulorum suorum.

Inter. Unde idem diaconus levita appellatur? *Resp.* Levitæ ex nomine auctoris vocati. De Levi enim levitæ exorti sunt.

Inter. Jam quia de diaconibus ac levitis, quorum ministerium proprium est Evangelium legere [Suppl. dixisti, vel aliquid simile]: nunc ratio instat, volo ut dicas mihi quid sit Evangelium, aut unde descendit, vel cujus in eo verba ponuntur? *Resp.* Evangelium dicitur proprie bona 435 annuntiatio, quæ utique annuntiatio est Domini nostri Jesu Christi: et vitam annuntiat post mortem. Descendit autem Evangelium ab eo quo annuntiet et ostendat, quod is qui per prophetas suos loquebatur, venit in carne, sicut scriptum est: *Qui loquebar, ecce adsum* (Isai. LII, 6).

Inter. Explicasti autem quid sit Evangelium, vel unde descendat, nunc obsecro, ut mihi aperias, quare quatuor sint, qui hæc gesta scripserunt, seu etiam qui sunt hi quatuor qui uno spiritu, annun-

* Hic est defectus et omissa quæstio de Epistolis sancti Joannis, ad quam hic responderetur.

tiantē Propheta, signati sunt? *Resp.* Ideo ergo con-
scriptores gestæ Evangeliorum quatuor esse dicun-
tur, quia, dicentē Propheta, quatuor animalia os-
tensa esse leguntur, quorum primum animal tenens
similitudinem hominis, secundum leonis, tertium
vituli, quartum vero aquilæ. Sed hi quatuor has ha-
bentes figuras evangelistas esse non dubium est.

Inter. Ecce dixisti numerum et figuras singulo-
rum, modo volo ut dicas omnium illorum nomina,
seu etiam ob quam rationem singuli eorum has vi-
deantur obtinere figuras? *Resp.* Nomina eorum hæc
sunt : Matthæus, Marcus, Lucas, Joannes. Sed ut
quid has figuras obtineant, Domino miserante, ex-
ponam. *Inter.* Fac. *Resp.* Matthæus idcirco figuram
hominis in se habet, qui ab initio Evangelii sui ge-
nerationem et nativatem Salvatoris enarret. Sic
enim incipit : *Liber generationis Jesu Christi* (*Matth.*
1, 1), et cætera. Marcus leonis gerens figuram, quia
a solitudine incipit dicens : *Vox clamantis in de-
serto : Parate viam Domini* (*Marc.* 1, 5). Lucas vi-
tuli speciem gestat, ad cuius similitudinem Salvator
noster est immolatus, et ideo Lucas vitulo compara-
tur, quia duo cornua duo Testamenta, et quatuor
pedum ungulas quatuor Evangelia designantur, et
quia eo tempore vituli in sacrificio offerebantur. Sic
enim a sacerdotibus incipit : *Fuit in diebus Herodis
regis sacerdos quidam nomine Zacharias de vice Abia
et uxor ejus de filiabus Aaron, nomen Elisabeth*
(*Luc.* 1, 5). Joannes habet similitudinem aquilæ, eo
quod alta petiit. Ait enim : *In principio erat Ver-
bum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Ver-
bum; hoc erat in principio apud Deum* (*Joan.* 1, 1).
Et David dicit de persona Christi : *Renovabitur sicut
aquilæ juvenus tua* (*Psal.* cii, 5), id est, Christi
Jesu Domini nostri, quia resurgens a mortuis as-
cendit ad cælos.

Inter. Frater, prout potui, solvi tibi quæstionem
tuam, rogo, si placet, ut dicas mihi cur evangelista
in generatione Christi ordinem præposterum posuis-
set, cum ante David, et postea nominavit Abraham?
Resp. Vere secundum quod legendo didici, referam.
Hic ordo in hoc loco necessitate est commutatus. Si
enim primum posuisset Abraham, et postea David,
rursus ei repetendus esset Abraham, ut generationis
særies texeretur. *Inter.* Quare cæteris prætermis-
sorum filium eum nuncupavit? *Resp.* Ideo illum isto-
rum filium esse dixerunt, quia ad hos tantum facta
esse repromissio legitur.

Inter. Qualiter promissio facta est ad Abraham,
et qualiter ad David? *Resp.* Abraham dictum est : *In
semine tuo benedicentur omnes gentes* (*Gen.* xii, 18)
terræ, quod est Christus. David vero : *De fructu
ventris tui ponam super sedem tuam* (*Psal.*, cxxxii,
11). Hæc pauca propter brevitatem diei de ratione
Evangeliorum conscriptorumque suorum, si placet
dominationi vestræ, hac vice sufficere possunt [*Cod.*,
potest]. *Inter.* Nunc ad cætera transeamus. *Resp.*
Fiat, ut dicis.

* Isid. libr. vi Orig. cap. 19.

Inter. Dic mihi, presbyter qua lingua vocatur, et
unde est appellatus? *Resp.* Presbyter Græce, Latine
senior interpretatur; non tamen propter ætatem,
vel decrepitam senectutem, sed propter honorem et
dignitatem, quam acceperunt, ita vocantur.

Inter. Quare idem sacerdos appellatur? *Resp.* Sa-
cerdos enim nomen compositum habet ex Græco et
Latino, quasi sacrum dans. Quoniam sicut rex a re-
gendo, ita sacerdos a sauctificando vocatus est. Con-
secrat enim et sanctificat.

CAPUT X.

DE MISSA.

Inter. Ecce, frater mi, de ratione graduum, de
quibus interrogasti, rationem tibi in paucis deduxi.
Nunc peto ut rationem missæ, quæ ab illis celebra-
tur, quare vocetur, mihi exponas. *Resp.* Certe, fra-
ter, difficilem rem a me requiris : sed tamen prout
nunc ratio exigit, secundum quod scio, tibi respon-
dere non negabo.

Inter. Unde dicta est missa? *Resp.* Ab emittendo.
Inter. Qua ratione? *Resp.* Missa enim tempore sa-
crificii [est, quando catechumeni foras mittebantur
clamante levita : *Si quis catechumenus remansit, foras
mittatur*, quia sacramento [*Cod.*, sacramenta] alta-
ris interesse non possunt, qui nondum regenerati
noscuntur.

Inter. Hoc sacrificium, quod dixisti, quare ita est
appellatum? *Resp.* Sacrificium est dictum, eo quod
sit sacrum factum, quia prece mystica consecratur
pro nobis in memoriam Dominicæ passionis. Unde
et eo jubente hoc corpus et sanguinem Christi dici-
mus, quod ut sit ex fructibus terræ sanctificatum,
et sit sacramentum operante invisibiliter Spiritu Dei.
Cujus panis et calicis sacramentum Græci Euchari-
stiam dicunt, quod Latine bona gratia interpre-
tatur.

Inter. * Offertorium unde vocatur? *Resp.* Offerto-
rium dicitur oblatio, eo quod altaribus fertur et
sanctificatur a sacerdotibus.

Inter. Inter dona et munera quid interest? *Resp.*
Dona proprie Dei [*Cod.* divinæ] dicuntur; munera
hominum sunt. *Inter.* Qua ratione? *Resp.* Munera
dicuntur obsequia, quæ pauperes loco [*Cod.*, locum]
munerum divitibus solvunt : donum autem, quod
Deo datur. Unde et in templis donaria dicimus.

Inter. Munera unde vocantur? *Resp.* Dicuntur
munera eo quod manibus vel accipiuntur, vel dan-
tur. *Inter.* Quot sunt, quæ offeruntur? *Resp.* Duo.
Inter. Quæ? *Resp.* Donum et sacrificium. *Inter.*
Quid est donum? *Resp.* Donum est, quicquid auro
argentoque aut qualibet alia specie efficitur.

Inter. Quid est sacrificium? *Resp.* Sacrificium est
victima et quæcumque in ara cremantur, seu ponun-
tur. **436** Quia omne, quod Deo datur, aut dicatur
aut consecratur. *Inter.* Qua ratione? *Resp.* Quod
enim dicatur, dicendo datur, unde et appellatur.
Unde errant, qui consecrationem dedicationem pu-
tant significari. *Inter.* Immolatio unde dicitur?

Resp. Immolatio ab antiquis est dicta, eo quod in mola [*Isid.*, mole] altaris victimæ cæderentur. Unde et mactatio post immolationem. Nunc autem immolatio panis et calicis convenit.

Inter. Quid est libatio? *Resp.* Libatio tantummodo calicis est oblatio. Unde dicitur: *Et libavit de sanguine uve* (*Eccli.* l. 16); nam libare fundere est.

Inter. Hostiæ unde vocantur? *Resp.* Hostiæ apud veteres dicebantur sacrificia, quæ fiebant antequam ad hostem pergerent.

Inter. Quid sunt victimæ, et quare ita vocantur? *Resp.* Victimæ dicuntur sacrificia, quæ post victoriam devictis hostibus immolabant. Et erant victimæ majora sacrificia, quam hostia. Alii victimam dictam putaverunt, quia ictu percussa cadebat, vel quia vincata ad aras ducebatur.

Inter. Holocaustum unde vocatur? *Resp.* Holocaustum est, ubi totum igne consumitur, quod offertur. *Holo* [*δολω*] enim Græce totum dicitur, [*καύσις* incensio]: unde et holocaustum, totum incensum.

Inter. Quid sunt cæremoniæ? *Resp.* Cæremoniæ apud Latinos dicuntur sacra omnia, quæ apud Græcos *orgia* vocantur. Proprie autem visum est doctoribus a carendo appellari cæremonia, quasi carimonias, eo quod ea, quæ in sacris divinis offeruntur, in suo usu id carerent homines. Alii cæremonias proprie [*Cod.*, propria] in observationibus Judæorum credunt; abstinentiam scilicet quarundam esearum secundum veterem legem, eo quod observantes careant his rebus quibus se abstinuerint.

Inter. Ipsa missa a quo pontifice sumpsit initium? *Resp.* a Ordo autem missæ vel orationum, quibus oblata Deo sacrificia consecrantur, primo a sancto Petro est institutus, cujus celebrationem uno eodemque vocabulo universus peragit orbis.

Inter. Obsecro humiliter, quid in eadem missa contineatur, ut mihi aperire non dedigneris. *Resp.* Prout intelligo dicam. In ordine totius missæ septem orationes continentur. *Inter.* Quæ sunt hæc? *Resp.* Prima earumdem oratio, ubi dicitur: *Dominus vobiscum*, vel *Oremus*, admonitio est erga populum, ut excitentur ad Deum adorandum. Secunda quidem collecta, quæ posthæc sequitur, invocatio est ad Deum, ut clementer suscipiat preces fidelium et oblationes eorum. Tertia autem effunditur oratio pro offerentibus, sive pro defunctis fidelibus, in collecta quæ dicitur post sacrificii receptionem, ut per idem [*Cod.*, eundem] sacrificium veniam consequi mereantur. Quarta, quæ posthæc inferitur pro osculo pacis et charitate reconciliationis a *Sursum corda*, usque *per Christum Dominum nostrum*. Quinta deinde ponitur inlatio [*Isid.*, illatio] in sanctificatione oblationis, a loco, ubi dicitur: *Per quem majestatem*

^a *Isid.* libr. 1 de *Eccl.* Officiis, cap. 15, cum multa differentia.

^b Non dubium, quin hic supplenda sit particula *in*, qua exprimitur oblationem sanctificatam, etc., in *corpus et sanguinem* Christi conformari seu *transformari*, quod nihil aliud est, quam *transsubstantiari*.

A tuam laudant angeli, usque ad eum locum, ubi *osanna in excelsis* canitur. In qua etiam ad laudem terrestrium creaturarum, virtutumque cælestium universitas provocatur. Porro sexta exhinc succedit: *Te igitur, clementissime Pater*, quæ est confirmatio sacramenti; ut oblatio sanctificata per Spiritum sanctum ^b corpus et sanguinem conformetur ^c. Septima vero oratio est, quam Dominus noster discipulis suis instituit orare dicens: *Pater noster, qui es in cælis*.

Inter. Dic mihi hac oratione quot petitiones habentur? *Resp.* Ego respondi tibi in paucis, prout novi, rationem missæ. *Inter.* Nunc obsecro, ut mihi similiter, prout intelligis, quid in ista oratione contineatur, dicere non abneges. *Resp.* Prout intelligo, ^B faciam. In hac oratione septem petitiones continentur. *Inter.* Quæ sunt hæc? *Resp.* Prima est: *Pater noster, qui es in cælis, sanctificetur nomen tuum*. Secunda: *Adveniat regnum tuum*. Tertia: *Fiat voluntas tua, sicut in cælo et in terra*. Quarta: *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie*. Quinta: *Et dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris*. Sexta: *Et ne nos inducas in tentationem*. Septima: *Sed libera nos a malo*.

Inter. Nunc obsecro, ut dicas mihi, quid in iisdem petitionibus contineatur? *Resp.* ^d In tribus primis æterna pascuntur: in sequentibus quatuor temporalia, quæ tamen propter æterna adipiscenda petuntur. *Inter.* Quomodo? *Resp.* Nata cum dicimus: *Sanctificetur nomen tuum*. ^C *Fiat voluntas tua, sicut in cælo et in terra*. Hic quidem ista tria inchoantur, sed in illa vita sperantur, ubi sanctificatio Dei, et voluntas et regnum in sanctis suis immortaliter permanebit. Jam vero *panis quotidianus*, qui vel animæ vel carni tribuitur, hic exposcitur. [^e Hic post subsidium cibi, venia ad exemplum fraternæ indulgentiæ postulatur: hic ne in peccati tentationem incidamus, exposcimus.] Hic post omnia ut a malis liberemur, Dei auxilium imploramus. In tribus autem, quæ superius dixi, nihil horum est. Hanc itaque orationem Salvator discipulos suos docuit, in qua spes continetur fidelium, et confessio peccatorum.

CAPUT XI.

INCIPIIT DE FIDE.

Inter. Ista suscipio. Sed quoniam, sicut nosti, omnes per fidem salvari credimus, rogo ut dicas mihi, quomodo fidem tuam intelligis, vel etiam in quem credis? *Resp.* Ego credo in Deum Patrem omnipotentem, creatorem cæli et terræ.

Inter. Quare dicitur omnipotens, et quare creator? *Resp.* Omnipotens dicitur, quia omnia potest; creator, eo quod omnia creavit, cælum, terram, mare et omnia quæ in eis sunt.

^e Apud Isidorum l. cit.: *corpori et sanguini Christi confirmetur*; nullo sensu.

^d *Isid.* loc. cit.

^e Quæ unctis includuntur, suppleta sunt ex Isidoro.

Inter. Credis in Jesum Christum? *Resp.* Omnino **437** credo in Jesum Christum Filium ejus unicum Dominum nostrum, qui est verus Deus et verus homo. *Inter.* Quomodo Deus, et quomodo verus est homo? *Resp.* Deus verus est, quia de Spiritu sancto conceptus est. Homo verus est, quia ex Maria Virgine natus est. *Inter.* Ecce illum natum. Quid postea factum est? *Resp.* Post sanctam enim ejus nativitatem ætate et sapientia crescens xxx annos implevit. In qua etiam ætate a Joanne Baptista dignatus est baptizari, et post baptismum tribus annis et dimidio docuit et prædicavit omnia, quæ ad vitam æternam pertinent. *Inter.* Post hanc prædicationem quid factum est? *Resp.* In ipsa prædicatione comprehensus est ab iniquis et perfidis Judæis, a quibus propter invidiam illorum et propter peccata nostra multas blasphemias, multasque passiones sub Pontio Pilato, qui judex erat illo tempore in Judæa, sustinuit.

Inter. Unde dicitur Pontius? *Resp.* A loco, ubi natus fuit, hoc nomen accepit. *Inter.* Quid post hæc? *Resp.* Sub illo enim crucifixus est, et in eadem cruce mortuus. Deinde sepultus est, et, manente corpore in sepulcro, anima ejus ad inferna descendit, de quo inferno sanctos patriarchas, id sunt, Abraham, Isaac et Jacob, et sanctos prophetas, Isaiam, Jeremiam, et reliquos, ac cæteros omnes, quos elegit, misericorditer liberavit, et victor tertia die a mortuis resurrexit.

Inter. Postquam resurrexit, quid fecit? *Resp.* Post nobilissimam enim et sanctissimam ejus resurrectionem conversatus est xl diebus, et xl noctibus cum discipulis suis, et manducavit cum illis, multa docens et loquens de regno Dei.

Inter. Quid postea? *Resp.* Post hæc vero videntibus illis ascendit in cælum, ubi quomodo vult et qualiter vult, sedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis.

Inter. Quid posthæc facturus erit? *Resp.* Finito mundi termino cum ipso corpore, cum quo ascendit in cælum, venturus est judicare vivos et mortuos. *Inter.* Qui sunt vivi et qui sunt mortui? *Resp.* Vivi justii; mortui peccatores.

Inter. Credis in Spiritum sanctum? *Resp.* Credo sine dubio in Spiritum sanctum, qui idem Deus est et in Trinitate tertia persona. Quia alia est persona Patris, alia Filii, alia Spiritus sancti. In qua Trinitate unum Deum omnino esse credo et confiteor.

Inter. Credis in sanctam Ecclesiam catholicam et in sanctorum communionem? *Resp.* Esse etenim sanctam Ecclesiam, sed in illam non credo, quia non Deus, sed convocatio seu congregatio Christianorum [est] sicut superius a dixi. *Inter.* Quid est catholica? *Resp.* Universalis, id est, per totum orbem diffusa. Sanctorum communionem, id est, cum sanctis societatem et communionem habere credo, si fidem firmiter tenuero et operibus servavero. *Inter.* Ecclesia qua lingua dicitur? *Resp.* Græca. *In-*

a Potius inferius circa finem.

ter. Quid interpretatur Latine? *Resp.* Convocatio seu congregatio Christianorum, sicut superius dixi.

Inter. Credis in remissionem peccatorum? *Resp.* Non: sed esse remissionem peccatorum credo. Quia propter hoc dignatus est Dei Filius carnem assumere, ut nos, qui propter peccata nostra salvi esse non poteramus, ejus misericordia salvaremur.

Inter. Credis in carnis resurrectionem? *Resp.* Non credo in illam, sed carnem, quam in hac vita sub mortali conditione portamus, resurrectionem esse immortalem credo, et pro consortio animæ rationem reddituram. Vitam æternam vero sine dubio nos consecuturos credamus, si ista, quæ hucusque exposuimus, firmiter teneamus, et operibus fideliter impleamus.

B *Si ejusdem fidei rationem plenius nosse desideras, in ordine sequenti invenies.*

Inter. Dic mihi, symbolum, in quo hæc eadem fides continetur, cujus lingua vocatur? Et quo tempore, vel a quibus auctoribus sit compositum. Vel etiam, qui illud composuerunt, quorum sint exemplum consecuti? *Resp.* Certe, frater, cum scias me parvum non solum corpore, sed et sensu, valde difficilem rationem a me requiris, sed tamen propter ejusdem fidei dilectionem ea, quæ de illa Dominus mihi administrare dignatur, tibi pandere non denegabo. *Inter.* Nisi enim tuam dilectionem talem cognoscerem, nequaquam tanta a te requirere debuisssem. *Resp.* Symbolum namque nomen est Græcum, quod Latine collatio pecuniæ interpretatur, quod et beati apostoli post susceptionem Spiritus sancti, priusquam ab invicem separarentur, pro signo fidei composuerunt. Sed quorum exemplum in hoc facto fuissent imitati, secundum quod legi, breviter ostendam. Quædam Israeliticæ tribus cum adversum se civibus [Forte, civili] prælio decertarent, et propter unius populi [Suppl. arma vel simile] vel habitum inter bellantes discretio esse non posset, trilitus illa, cui justior erat causa pugnandi, et per Dei auxilium victoriam se habere putabat, signaculum sibi certo in sermone constituit, ut quos unius habitus et una armorum similitudo confunderat [Cod., confunderat], secretioris verbi distingueret sacramentum. Quod et beati apostoli, qui Ecclesiam Dei contra malitiam diaboli furoris armabant, et defensores ac propugnatores illius erant futuri, hoc sequentes exemplum mysterium symboli tradiderunt. Et quia sub uno nomine Christi credentium erat futura diversitas, signaculum symboli inter fideles perfidosque secerneret, quis fidelis quisve hostia appareret Ecclesiæ.

Inter. Valde placent quæ dicis, si tamen nominillarum tribuum, nomenque secreti sermonis, de quo dixeras, indicare voluisses. *Resp.* Si rite recorder, faciam, quod petisti. Cum Jèpte dux justioris tribus Galaad cognovisset inimicos ejus, tribus videlicet Effraim, adversus se advenisse, occupavit continuo vada Jordanis, per quæ illi reverti debue-

rant. Qui dum se superatos cognoscerent, et de prælio fugientes per eadem vada evadere volentes trans-eundi licentiam postulabant, interrogabantque eos : Unde estis? Qui respondentes, de Galaad. Statim-que illis dicebatur : Si de Galaad estis, dicite ergo *Seboleth*, quod interpretatur spica. Quod cum dicere non poterant, protinus capite truncabantur, ut secreti sermonis veritas probaretur. Hic est enim sermo secretus, quem Galaaditides sibi pro **438** signo constituerunt. Ad cuius similitudinem nisi fallor, præfatum symbolum beati apostoli conscripserunt, ut inter fideles et infideles Ecclesiæ, sicut superius dictum est, veritatem credulitatis discernere potuissent; incipiente beato Petro, qui ait : *Credo in Deum Patrem omnipotentem, etc.*

Inter. Optima sunt valde, quæ dicis. Sed obsecro, ut quomodo, aut qualiter vel in quem credere debeam, diligenter aperias. *Resp.* Juxta quod intelligo, faciam. Credendus est sine dubio Deus Pater omnipotens, cuius sic virtus sentitur, ut quantitas ejus et qualitas ignoretur. Esse enim illius et posse non discutiendo assequimur, sed credendo. In quem autem credere debeamus, edocet nos redemptoris nostri auctoritas dicens : Qui credit in me et in eum qui me misit, habet vitam æternam (*Joan.* III, 15). Et alibi : *Credite in Deum, et in me credite* (*Ibid.*, 14, 1). Plus enim, frater, mihi est, quod fidei oculis videmus, quam sensus noster carnalis possit conspiciere.

Inter. Credo omnino, sicut dicis. Sed peto ut dicas quid in Deo, quid in Patre, quidve in omnipotente debeam intelligere? *Resp.* In Deo siquidem natura innascibilis; in Patre unigeniti veritas : in omnipotente vero plenitudo virtutis ostenditur.

Inter. Quomodo? *Resp.* Est namque per ingentiam deitatem omnipotens, et per omnipotentiam Pater. Non enim inquirere debemus qualiter sit Pater, quia qualiter Deus sit aut omnipotens non potest humanis mentibus comprehendere.

Inter. Ratio, quam de primo versu protulisti, hac vice sufficere potest. Sed quis secundum composuisset, vel qualiter eum intelligere debeam, innotescet. *Resp.* Andreas secundum versum composuit dicens : *Et in Jesum Christum Filium ejus unicum Dominum nostrum.* Sicut enim Patrem rerum omnium Deum, ita oportet nos et Filium ejus Dominum nostrum Jesum Christum, qui est Verbum ipsius, confiteri, cuius principium ex ipso est, quia Deus Verbum est. Quod autem Christus est factus, qui Filius erat, dispensatio est redemptionis humanæ. Quod vero Dominus est, de proprietate naturæ est. Unicus siquidem vel unigenitus annuntiatur et creditur, quia unus ita est genitus, neque habet [*Cod.*, libet] in unitate consortem. Filium audis, non ut illum aliquo sexu editum putes, sed ut credas incomprehensibili majestate Deum prodiisse de Deo, ut ipse ait : *Ego a Patre exivi, et veni in hunc mundum* (*Joan.* XVI, 28).

Inter. Tertium versum quis composuit, aut quid in eo intelligitur? *Resp.* Jacobus ait : *Qui conceptus*

est de Spiritu sancto natus ex Maria Virgine. Spiritum Deum esse Salvator ipse nos docuit dicens in Evangelio : *Quia Spiritus Deus est* (*Joan.* IV, 24). Et ideo natum Christum de Spiritu sancto et Maria Virgine confitemur. Spiritum sanctum audis, ut partum illum mirabilem simul et inculpabilem recognoscas. Quoniam cæleste est quod Spiritus agit, et inviolatum quod sanctus operatur. Nam cum unigenitum Dei hominem fieri redemptionis nostræ necessitas flagitaret, hoc nativitatis suæ privilegium propriæ divinitatis [*Fortè*, propria divinitate] invexit, ut de virgine nasceretur. Qui enim veniebat inveteratam peccatis hominum renovare naturam, novam legem voluit habere nascendi. Unigenitus igitur Dei factus est filius hominis, ut qui erat mundi creator, fieret et redemptor.

Inter. Quarti versus compositorem, sive quid in eo contineatur, expone. *Resp.* Beatus Joannes apostolus quartum composuit versum, dicens : *Passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus et sepultus* : Iste Pilatus judex erat illo tempore in Judæa a Tiberio Cæsare constitutus, sub quo Dominus passus est, qui etiam Pontius a loco, unde natus est, appellatur. Hunc itaque Dominum nostrum Jesum Christum sicut perfectum Deum, ita et perfectum hominem confiteri debemus. De cujus cruce nulla sit nobis confusio, quia habemus de ejus passione victoriam. Sicut enim Dei Filius non sibi, sed nobis natus est, ita immaculatus Dei Agnus non sibi, sed nobis est passus. Quis autem non mirum advertat esse mysterium, ubi ipse prædicatur, qui Deus est, et ubi Dominus annuntiatur, qui asseritur crucifixus? Nam crucem illam, in qua confusus est corpore, nos gestamus in fronte. Et ideo illusiones et opprobria, mortemque, quam sustinuit, non debemus suspiriis ingemiscere, sed continuis laudibus celebrare. Quoniam satis abundeque gloriam passionis ejus ostenderunt repentina obscuritas solis, tremor terrarum, saxorum divisio, et resurrectio mortuorum. Sepultus est autem, quia consequens erat, ut qui mortuus fuerat, acciperet sepulturam. Qualiter ad consolationem sepultorum benedictionem corporis ejus terra susciperet, ut qui vere mortuus cernebatur, vere a mortuis redisse crederetur.

Inter. Quinti versus compositorem ejusque explanationem a te audire desidero. *Resp.* Philippus quintum versum exposuit dicens : *Descendit ad inferna, tertia die resurrexit a mortuis.* In hoc enim Trinitatis mysterium, et naturalis legis ostenditur resolutio, ut hominem in inferno positum elevaret ad cælum. Decebat enim ut mors, quæ per hominem subintraverat, per hominem solveretur. Et sicut crelimus, quod mortis est, ita utique credamus, quod vitæ est. Et sicut in passione mysterium est pietatis, ita in resurrectione operatio pietatis [*Fortè*, pietatis], sicut ipse ait : *Potestatem habeo ponendi animam meam, et potestatem habeo iterum sumendi eam* (*Joan.* X, 18). Quis enim stultus non credat illum resurrexisse,

ad cuius præceptum Lazarus sepultus est emersus A modo non unum esse cum Patre Filioque credendus est Spiritus, cui æqualiter adjacet posse quod vult?

Inter. Sextum versum quis composuit, aut quid in eo est intelligendum? *Resp.* Bartholomæus sextum versum ita composuit, dicens: *Ascendit in cælum.* Iluc enim ascendit, unde venerat; non tamen alicujus jussione, sed propria voluntate. Decebat enim talis gloria hominem, qui de virgine nascebatur. Nec fuit ei impossibile cælum ascendere, cui possibile fuit inferos triumphare. Et ideo necesse erat, ut qui ad mortem de regno venerat, post mortem rediret ad regnum. Et sicut terra lætata est Dei Filium se suscepisse, ita cælum filium hominis se accepisse gauderet, dicente Propheta: *Lætentur cæli et exsultet terra (Psal. xcvi, 11).*

Inter. Septimi versus auctorem, ejusque intellectum ut mihi exponas, obsecro. *Resp.* Thomas 439 septimi versus auctor exstitit dicens: *Sedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis.* Quod sedet, Christi victoriæ munus est; quod ad dexteram Patris sedet, divinitatis est privilegium et consortium indiscretæ charitatis. Ut ostenderet locum justis, et sinistram peccatoribus demonstraret. Bene enim ad dexteram Patris annuntiatur sedere, in quo nihil voluntatis suæ diabolus, qui totus sinister est, invenit.

Inter. Octavum versum quis fecit, aut quid in eo continetur? *Resp.* Matthæus octavum versum componens ait: *Inde venturus est judicare vivos et mortuos.* In ipso enim corpore Dominus venturus est ad judicium, in quo ascendit ad cælum. Necesse est quidem, ut humanum genus ille discutiat, qui creavit; et ipse judicet, qui redemit. Justum quippe est, ut omnipotens Dominus mortales suos, quos virtute divinitatis formavit, Patris pietate salvavit, judicis examinatione discernat, ut impios gehennæ ignis tradat, pios autem in societate æternitatis adsumat. Quid namque justius potest esse apud Deum, quam ut quorum vita diversa fuit in sæculo, eorum post hoc sæculum merita distinguantur. Ubi autem judicandi referuntur (vivi) ac mortui, ibi omnium hominum esse apud Deum cura credatur.

Inter. Nonum versum quis composuit, aut quomodo est intelligendus? *Resp.* Item Jacobus nonum versum adjungens ait: *Credo in Spiritum sanctum.* Hoc ad formam fidei pertinet, ut sicut in Patrem et Filium, ita et in Spiritum sanctum absque ulla dubitatione credamus, ut quorum unum nomen est, non sit eorum diversa confessio. Et qui in cælo apud se unum sunt, a nobis non separentur in terris. Quoniam sicut divinitati nihil de creaturis æquari potest, ita omnem divisionem et inæqualitatem natura divinitatis excludit. Itaque secundum evangelicam veritatem, sicut Filius a Patre exivit, ita et Spiritus sanctus a Patre procedit. Et sicut unigenitus Filius Dei est, ita et Spiritus sanctus Dei est. Et sicut Pater, cui vult, miseretur, et Filius, cui vult, Patrem revelat; ita etiam Spiritus et inspirare legitur, prout vult, et dona cœlestium gratiarum dividere, prout vult. Quæ cum ita se habeant, quo-

modo non unum esse cum Patre Filioque credendus est Spiritus, cui æqualiter adjacet posse quod vult?

Inter. Omnino credendum est ita, ut asseris. Sed peto, ut decimi versus auctorem, ejusque intellectum mihi exponas. *Resp.* Simon decimi versus auctor exstitit dicens: *Sanctam Ecclesiam catholicam,* etc. Esse etenim sanctam Ecclesiam, sed non in eam credere debemus, quia non Deus, sed populus et domus est Dei, per quam et sanctificatio data est mortalibus, et crescente credentium numero omnium pene linguis in Dei laudibus sanctior mundus exsultat. Quæ etiam baptismi sacramento, peccatorum contaminatione deteresa, terrarum incolas transmittit ad cælum. Catholicam dicit, id est, toto orbe diffusam. *Sanctorum communionem,* quod sequitur, id est, ut cum illis sanctis, qui in hac quam suscepimus fide de præsentis sæculo ad Deum migraverunt, societatem et spei communionem habere credamus. Si tamen recte vivendo fidem illam teneamus, et operibus impleamus.

Inter. Undecimum versum quis composuit, aut quid in eo debeo intelligere? *Resp.* Thaddeus undecimum versum componens ait: *Remissionem peccatorum.* Credenda est utique peccatorum remissio, quia hoc unum est remedium, quod humanum genus a sententia perpetuæ mortis absolvit. Idcirco unigenitus Altissimi dignatus est et carnem sumere, et crucem subire, ut nos, qui propter crimina atque peccata non poteramus evadere, sua indulgentia faceret innocentes. Et ideo immaculatus occisus est Agnus, ut ejus cruore humani generis maculæ tergerentur. Ecce profunditatem mysterii! Ecce altitudinem sacramenti! Ubi mors reddit vitam, et peccantium sordes sanguine sunt innocentis mundatæ. Hæc autem remissio non nos ad peccatum nutrit, sed admonet, ut jam peccare timeamus, qui nos intelligimus sine venia non posse salvari. Bonitas enim Dei munere indulgentiæ suæ non nos armat ad culpam, sed absolvit ad gloriam.

Inter. Cæteris versibus expositis, quis duodecimum composuisset, seu etiam quid miraculi in eo habeatur, ut mihi aperias, humiliter obsecro. *Resp.* Certe, frater, sicut in reliquis, ita et in hoc petitioni tuæ benigno animo, prout intelligo, obtemperabo. Matthias, qui ab apostolis post Judam electus est sorte, duodecimum versum adjecit, dicens: *Carnis resurrectionem et vitam æternam.* Carnem, quam in hac vita sub mortali conditione portamus, hanc resurrectionem esse immortalem ac rationem reddituram pro consortio animæ credamus. Quis enim credens Deo possit de resurrectione dubitare, cum manifestum sit hanc solam causam Christo fuisse nascendi? Quæ utilitas erat, ut perpetuati carnem dignaretur assumere, nisi ut perpetuitati carnem donaret? Quæ gloria esset Dei Filium crucem non refugere, mortem expetere, et perpeti sepulturam, nisi vitam mortalibus præstita resurrectione conferret? Posse hoc fieri facit divinitas fidem, cui totum, quod vult, posse subsistit. Denique ut indubi-

tata resurgendi exempla capiamus, ipse hic mundus amissa receptaque decoris sui specie et occidit, et resurgit. Documentum nimirum futuræ resurrectionis accipimus, cum commendata sulcis frumenta in stipulam suam redeunt, et renovatis frondibus spoliata gelu nemora revirescunt. Cuncta etiam, quæ terra producit aut semine aut radice multiplicata redduntur. Quæ autem duritia cordis est non credere reformari hominem, cum omnia, quæ facta sunt, reparentur. *Vitam æternam*, quod sequitur absque ulla dubitatione nos consecuturos credamus, si hæc, quæ tibi hactenus exposui, firmiter teneamus ac bonis operibus fideliter conservemus. Quoniam, sicut nosti, fides sine operibus mortua est. Hoc omnibus patet.

Hoc est symbolum, frater mi, quod tibi exponere postulasti, cujus signaculo, sicut dictum est, in primordio fideles ab infidelibus secernuntur. Hoc est symbolum, cujus veritas unumquemque credentem efficit Christianum. Hoc est symbolum, quod et viventes sanctificat, et mortuos reducit ad vitam, ad quam ille nos dignetur perducere, qui trinus et unus vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

440 CAPUT XII.

INCIPIIT DE DOMINICA ORATIONE.

Inter. Exposita tibi fide prout potui, nunc peto ut dicas mihi, si scis Orationem Dominicam, quam Dominus noster Jesus Christus discipulos suos orare docuit. *Resp.* Scio.

Inter. Peto humiliter ut mihi illam dicas. *Resp.* Prout eodem Domino miserante valeo, qui illam docuit, faciam. *Pater noster, qui es in cælis*, et rel.

Inter. In eadem oratione quot petitiones inveniantur? *Resp.* Septem. *Inter.* Quæ est prima? *Resp.* Sanctificetur nomen tuum.

Inter. Hoc quod in capite dixisti: *Pater noster, qui es in cælis*, quomodo intelligitur? *Resp.* Ibi enim invocatio dignitatis est, dum Patrem nos habere profitemur Deum, quia omnes nos fratres sumus, et Deum Patrem habemus in cælis.

Inter. In prima petitione, quam superius dixisti,

quid intelligendum est? *Resp.* A Christo enim Christianus derivatur, et ideo dum Christiani vocamur, Christi nomen tenemus, et supplicamus, ut opera Christi facere valeamus, et nomen suum per bona opera nostra in nobis sanctificetur.

Inter. Quæ est secunda petitio? *Resp.* *Adveniat regnum tuum.* *Inter.* Quid ibi intelligendum est? *Resp.* Oramus enim, ut Christus regnet in nobis, et non diabolus; et Ecclesia Christi semper crescat, in qua regnat Deus; et dies iudicii adveniat, quia tunc diabolus in mundo regnare desistet, et Christus cum sanctis suis regnabit in æternum.

Inter. Quæ est tertia? *Resp.* *Fiat voluntas tua, sicut in cælo et in terra.* *Inter.* Quomodo est intelligenda? *Resp.* Sicut angeli in cælo tuæ voluntati obediunt, ita et justii in terra faciant. Et sicut in sanctis, ita et in peccatoribus tua voluntas impleatur.

Inter. Quæ est quarta? *Resp.* *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.* *Inter.* Quid in ea intelligitur? *Resp.* Hoc loco panis pro omnibus cibis accipitur, de quibus quotidie vivere debemus. Precamur etiam pro assumptione corporis Christi. Petimus denique, ut nobis seipsum tribuat, qui est panis vivus.

Inter. Quæ est quinta? *Resp.* *Et dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.* *Inter.* Quid in illa sentiendum est? *Resp.* Precamur enim, ut sic dimittat nobis peccata nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.

Inter. Quæ est sexta? *Resp.* *Et ne nos inducas in tentationem.* *Inter.* Quomodo hæc intelligitur? *Resp.* Non petimus ut non tentemur, quia qui non est tentatus, non est probatus. Sed precamur ut ne nos inducat in tentationem, quam sufferre non possumus.

Inter. Quæ est septima? *Resp.* *Sed libera nos a malo.* *Inter.* Quomodo est intelligenda? *Resp.* Id est, a diabolo, a peccato et ab omni malo tentamento.

Inter. Amen, quod in fine est, quomodo intelligitur, vel cujus lingua dicitur? *Resp.* Amen Hebraice dicitur, quod Latine vere et fideliter interpretatur.

PROPOSITIONES ALCUINI

DOCTORIS CAROLI MAGNI IMPERATORIS

AD ACUENDOS JUVENES *

MONITUM PRÆVIUM.

Propositiones sequentes maximam partem editæ exstant inter Opera Ven. Bedæ, tom. I editionis Basileensis anni 1563, pag. 135 seq. (*Patrologiæ* tomo XC, col. 667). Illud tamen opusculum cum pluribus aliis ejusdem tomi, Bedæ suppositum esse censent eruditi, quod illius nullam mentionem fecerit in catalogo suorum Operum, quem ipsemet confecit.

Exstat vero sub nomine Alcuini in pervetusto codice ms. monasterii Augiæ Divitis, unde descriptum ad nos pervenit. De eodem fortassis intelligendus

D Alcuinus, dum ad Carolum Magnum in epistola 101 ita scribit: « Misi excellentiæ vestræ quasdam species dictionum exemplis et versibus venerandi Patris confirmatas, et aliquas figuras arithmeticæ subtilitatis, lætitiæ causa » etc. En rationem quæ nos induxit ut scripto huic inter dubia Alcuini locum daremus. Contulimus vero illud cum editione præfata Ven. Bedæ et aliquibus locis menda librarii emendavimus. Modicæ, fateor, utilitatis habent propositiones isthæc, et ex arithmetica hodie culta multo facilius et clarius resolvi possent; erunt tamen for-

* Iste est titulus in cod. ms. Augiæ Divitis.